

Heemkundige kring v.z.w.
 “de Semse”

ERK WEERDE ST MARTINUS
 ASTHUISHOEVE HOFSTADE
 ROCESSIE ELEWIJT ST HUBERTUS
 APHEL HET HAMMEKE ZEMST
 NDERKAAK MAMMOET BOS VAN AA
 ASTEEL RELEGEM ZEMST
 OL DATENKERKHOF EPPEGEM

Erfgoedhuis “de Semse”
 Schoolstraat 13/1 1980 Zemst
 25ste jaargang
 juni 2009

secret: Vredelaan 48 1982 Zemst
 tel: 00.32(0)15.62.07.40
 colette.vanderbeken@pandora.be

Colofon.

"De Semse kroniek"

25ste jaargang

april - mei - juni 2009

Heemkundige kring "de Semse"
vereniging zonder winstgevend doel
opgericht in juni 1985
ondernemingsnummer: 432 094 418
bibliotheek/wettelijk depot: 27982

Erfgoedhuis "de Semse"
Schoolstraat 13/1 1980 Zemst
secretariaat: Vredelaan 48 1982 Zemst (Weerde)
tel: 00 32 (0) 15 62 07 40
email: colette.vanderbeken@pandora.be
www.bloggen.be/desemse/
Zemst.be

Mannaerts Fons, voorzitter
Floridor Staf, o/voorzitter
Vanderbeken Colette, secretaris
Buelens Paul, bestuurslid
De Blander Walter, bestuurslid
De Broeck Rogier, bestuurslid
Lambrechts Agnes, bestuurslid
Vermeulen Marie-Louise, bestuurslid

verantwoordelijke genealogie/paleografie:
Agnes Lambrechts
Libert Loosen

redactie: Vanderbeken Colette
fotografie: Mannaerts Fons
Minnes Alida
Loosen Libert (digitaal)

lidmaatschap: € 20
steunend lid: € 40
Erelid: € 50
advertenties: € 50

(adverteerders ontvangen gratis "de Semse kroniek")

Het lidmaatschap geeft recht op:
de Semse kroniek x vier
nieuwsbrief x twaalf
toegang tot voordrachten, lezingen, tentoonstellingen
tussenkomsten bij uitstappen

ZIEN EN BEGRIJPEN

Libert

Zien wel
Begrijpen niet
We zien toch goed
We denken toch goed
Maar begrijpen kunnen we niet.

Zien wel
Begrijpen niet
Waarom is het zo
Waarom juist ons
Dat moest overkomen.

Zien wel
Begrijpen niet
We staan machteloos
Tegenover sommige dingen
Dingen gebeuren nu eenmaal

Zien wel
Begrijpen niet
Het leven is mysterieus
Niet alles wat we zien
Is te begrijpen.

Inhoud:

Het wapen van Zemst op een glasraam uit 1459 in de kerk van Wilsnack in Duitsland?

Duiventorens en het recht van duiven houden.

Erfgoeddag: “Uit Vriendschap”.

Lezing, praatcafé “Frederic de Marselaer” in de heerlijkheid Perk-Elewijt.

In alle kleuren en maten. Op weg naar meer diversiteit in je organisatie.

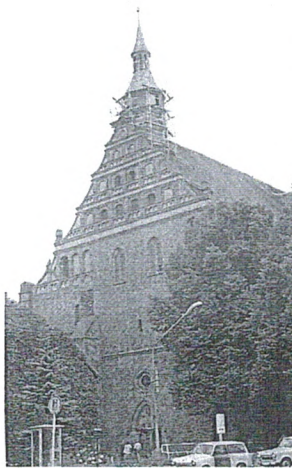
**Kasteel van Le Roeulx.
Historische Woonsteden & Tuinen.**

44ste Nationaal VVF-congres te Sint-Niklaas.

Het wapen van Zemst op een glasraam uit 1459 in de kerk van Wilsnack in Duitsland?

Marc Van de Cruys

Naar aanleiding van de publicatie van een artikel in het heraldisch tijdschrift *Heraldicum Disputationes* over de glasramen in een Duitse kerk¹, werd mij de vraag gesteld hoe het kwam dat het nieuwe² wapenschild van Zemst daar in één van die oude ramen verzeild was geraakt. Zo'n vraag stel je best niet aan een heraldicus want, zoals elk ander die zijn stokpaardje berijdt, vindt die het absoluut noodzakelijk om de nodige achtergrondinformatie te verschaffen. Meestal betekent dit dat de persoon in kwestie met zijn verhaal teruggaat tot de schepping. In dit geval vrees ik dat het niet anders is. Al beloof ik u niet verder terug te gaan dan de schepping van het wapenschild...

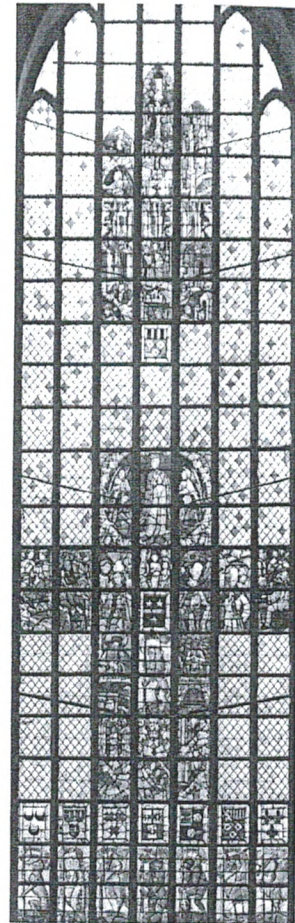
De Heilig Bloedkerk in Wilsnack (D).

De beroemdste Heilig Bloedviering uit de geschiedenis van West-Europa was ongetwijfeld die van Wilsnack. Als in de 15de eeuw sprake was van een pelgrimage – dikwijls een bij wijze van straf en boete opgelegde bedevaart – werd daarmee meestal Wilsnack in Brandenburg bedoeld. Met de opkomst van het protestantisme in Duitsland verdween echter het belang van Wilsnack. Gelegen in de West-Prignitz in Brandenburg ten oosten van de Elbe, halverwege tussen Berlijn en Hamburg, is (Bad) Wilsnack heden ten dage veel minder bekend.

In de middeleeuwen was dat dus anders en de Heilig Bloedkerk werd niet zelden met milde schenkingen bedacht.

Zo vereerde Frank van Borselen (°ca.1396 - †1470), heer van Sint-Maartensdijk, Scherpenisse, Hoogstraten en Zuijlen en ruwaard³ van Voorne, etc., de kerk van Wilsnack in 1459 met 80 panelen gebrandschilderd glas en 14 panelen blank glas.⁴ Daarvan zijn er 26 panelen bewaard gebleven in het venster van het noordelijke dwarsschip, maar dat is niet de oorspronkelijke plaats.⁵ (Zie de afbeelding hiernaast.)

Acht banierdragende dieren zijn hierin drie panelen hoog weergegeven. De vierkante vlag wordt telkens gehouden door een verschillend dier en in het middelste paneel staat op een banderol een familienaam. Zo zien we een zittende hazewind met de naam Polanen, een pauw met de naam Hoern [Hornes], een zwaan met de naam Strien [Strijen], een geketende beer voor Aenholt, een geketende aap met de naam Maexen, een adelaar (griffoen?) met de naam Berghen, een struisvogel zonder naam op de banderol en een leeuw met de naam Borselen. Een en ander is bij een vroegere restauratie misgelopen want bij de aap hoort de banier van de heren van Merksem (Maxen is de fonetische spelling) en de banier van de aap hoort bij de struisvogel wiens banderol de naam Baer hoort te dragen. De bijbehorende banier is bovendien niet juist; zoals Coutereels terecht opmerkt is dit van een andere familie, namelijk Maes uit Antwerpen.⁶ Bovendien zijn de poten van de zwaan en de adelaar verwisseld. Maar het zou

Boven: detail van de onderste rij van het grote glasraam met de banierdragende dieren: Berghen.

ons veel te ver leiden om hier in detail op in te gaan. Het volstaat om te weten dat deze namen verondersteld worden om die van Frank van Borselens acht overgrootouders te zijn.

De banier die ons interesseert in de context van dit artikel is deze met daaronder de naam Berghen, want het wapen dat daarop is afgebeeld, is bijna identiek aan het nieuwe wapenschild van Zemst.

De eerste vraag die spontaan rijst is of dat in 1459 ook al zo was? Het antwoord is vrij eenvoudig voor wie met de geschiedenis en de heraldiek van Zemst begaan is. Voor wie niet zo beslagen is in deze materies is het eigenlijk ook eenvoudig, want het antwoord is neen.

Zemst kreeg zijn gemeentewapen pas in 1954, bij Koninklijk Besluit van 5 maart.⁷ In de loop van de Zemstse geschiedenis treffen we trouwens op de zegels van de schepbank tal van andere wapens aan. In 1954 werd echter gekozen om het wapenschild van Filips-Frans, prins van Berghen (1646-1704), ridder van het Gulden Vlies, echtgenoot van Maria-Jacoba van Lalaing (1650-1685), als gemeentewapen aan te nemen. Het kwam voor op een zegel aan een akte van de schepenen van Zemst en Weerde van 26 februari 1698.⁸

In 1559 werden de hoge, middelbare en lage rechtsmacht te Zemst en te Weerde met hun afhankelijkheden immers verkocht aan Ferry van Glimes, heer van Grimbergen (1520-1571).⁹

Dat is belangrijk om weten omdat er een verband is tussen Berghen en Glimes – ook respectievelijk Berghes en Glymes geschreven – wat trouwens uit het wapenschild blijkt. Hoe de vork precies aan de steel zit zullen we uiteenzetten in een poging tot reconstructie van het wapenschild van Zemst.

Hoewel er auteurs zijn, zoals de Raadt, die het tegendeel vermoeden¹⁰ mogen we aannemen dat het oorspronkelijke wapen, waarmee alles begonnen is, het onderste stuk is van het huidige wapenschild. Het is te zeggen een groen schild beladen met drie zilveren maliën. Maliën worden in de heraldiek voorgesteld als ruitvormige figuren waarvan het binnenste deel is 'uitgebroken', d.i. weggehaald, zodat de kleur van het veld – het schild zelf – erdoor te zien is.

Aangezien de stamheerlijkheid van deze familie, Boutersem, in het Leuvense gelegen is zijn er verschillende auteurs die vermoeden dat de familie gelinkt kan worden aan één van de zeven voorname geslachten van Leuven, met name de familie Verusalem.¹¹ Die voerden immers drie zilveren maliën op een rood veld. Een bewijs daarvoor is echter nog niet geleverd. Maar het is zeker niet zo ver gezocht. Louijs van Boutershem zou een van de eerste, zo-

niet de eerste meier van Leuven zijn geweest in 1111.¹² Omstreeks dezelfde periode treffen we ook de familie Verusalem aan in Leuven. Eberwijn Verusalem trok in 1096 mee op kruistocht met Godfried van Bouillon. Vanaf 1192 vinden we ook meerdere schepenen van deze familie in Leuven.¹³

Dit groene schild met drie zilveren maliën is – volgens ons alleszins – dus het stamwapen van de familie van Boutersem. Servais zegt dat het wapen achteraf gebroken werd – een heraldische term voor veranderd – door er een schildhoofd op te plaatsen met de kleuren van de familie Berthout. De reden daarvoor was, volgens hem, om aan te geven dat de familie van Boutersem in het bezit was gekomen van Zemst en andere gebieden die toebehoorden aan Grimbergen waarvan de Berthouts een van de eerste heren waren.¹⁴

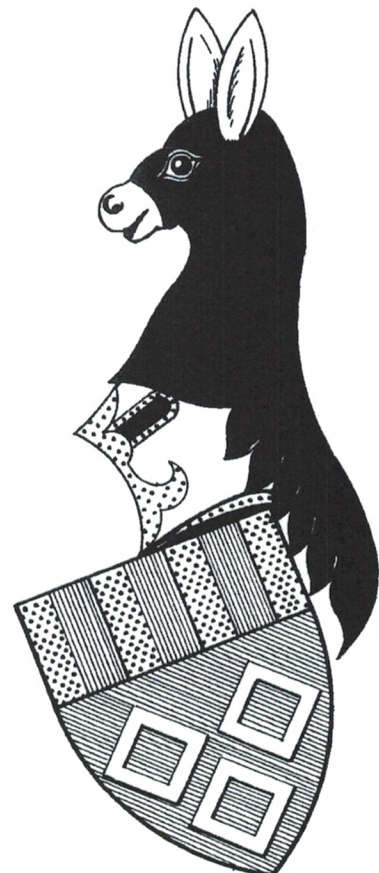
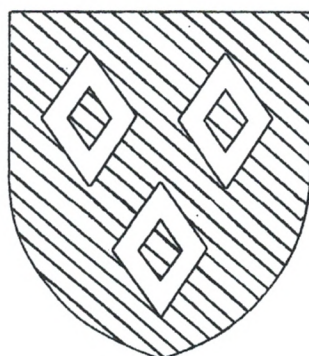
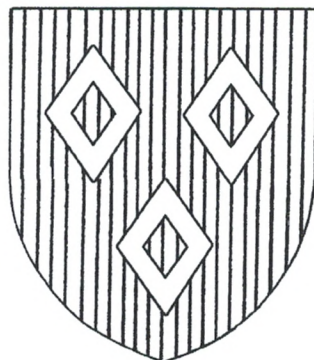
Dat leek ons nogal vergezocht en bovendien niet erg aannemelijk. Een wapen werd doorgaans gebroken door jongere takken van een familie om zich te onderscheiden van de andere takken of om een verwantschap aan te geven met een andere familie.

Naar onze mening ligt de verklaring in het eerste. Omstreeks 1270 huwde Maria (°1255), dochter van Wouter III¹⁵ Berthout (†1220), bijgenaamd 'de Grote', heer van Mechelen en Sofie van Holland, immers met Hendrik van Boutersem.¹⁶ Wellicht heeft Hendrik het vaderlijke wapen Boutersem gebroken door dat van zijn echtgenote bij in het schild te brengen. Aangezien Wouter Berthout de eerste was die het gekende stamwapen van de Berthouts voerde – in goud, drie rode palen – past dit mooi in het plaatje. Bovendien vinden we een Hendrik van Boutersem die in 1273 zulk wapen voerde.¹⁷

De van Boutersems die we daarna tegenkomen voerder allemaal dit wapen al dan niet gebroken door verandering van kleuren of toevoeging van nevenstukken.¹⁸

Toen later de Boutersems niet langer in het bezit waren van hun stamheerlijkheid noemden ze zich veelal 'van Berghen' of 'Berghen' (Berghes in het Frans) naar hun voornaamste heerlijkheid, stad en land van Bergen op Zoom.¹⁹

Vandaar de naam Berghen op de banderol in het glasraam.

Hiernaast: linksboven het wapen van de Leuvense familie Verusalem: drie zilveren maliën op een rood veld. Daaronder het vermoedelijke stamwapen van Boutersem: drie zilveren maliën op een groen veld. Mogelijk waren de twee families verwant.

Rechts het wapen Boutersem zoals het voorkomt in het wapenboek Gelre. Daartegen is het al voorzien van een schildhoofd Berthout. (Tekening van Paul van Mansfeld.)

Maar we lopen op de zaken vooruit want eerst moeten we de leeuw in het wapen nog verklaren.

Daarvoor moeten we ook even terug in de tijd tot omstreeks 1312 toen Jan van Cortewaele, ook genaamd Cortekem²⁰ bastaard van Jan II, hertog van Brabant en Isabeau van Cortewaele, het huis, het dorp en de lenen van Glimes, met zes bunder grond kreeg toebedeeld. Hij kreeg bovendien de toelating van zijn vader om de bijnaam 'van Glimes' te dragen met het wapen van die heerlijkheid, '*enfacées pour changement et rupture, au lion de sable des armes de Brabant*'.²¹

Zo komt het dat Jan de Brabantse leeuw voerde, weliswaar met een rode bastaardstreep over het geheel, met het wapenschild van Glimes op de schouder van de leeuw over de streep heen. Het wapen van de heerlijkheid Glimes was overigens blauw, bezaaid met gouden blokjes en met een zilveren schuinbalk er overheen. Volgens van Ham was het in feite het oorspronkelijke wapen van de familie van Geldenaken²² want deze Jan was gehuwd met Agnes van Geldenaken.

Zijn achter achterkleinzoon Jan I van Glimes voerde nog hetzelfde wapen als zijn betovergrootvader en huwde met Johanna van Boutersem, dochter van Hendrik III van Boutersem, heer van Bergen op Zoom en Johanna van der Aa, vrouwe van Grimbergen. Haar grootvader was eveneens een Hendrik van Boutersem, die gehuwd was met Beatrix van Duivenvoorde van Polanen. Johanna was de laatste afstammeling van het huis Boutersem dat Bergen op Zoom sedert 1352 had geregeerd.

Zij bracht ook de heerlijkheid Grimbergen mee in het huwelijk die ze aan haar man overdroeg.

Volgens haar zegel uit 1428 als vrouwe van Bergen op Zoom deelde ze haar wapenschild met dat van haar echtgenoot. Het is te zeggen, haar wapenschild werd toen in twee gedeeld met heraldisch rechts (links voor de aanschouwer) het wapen Glimes en links Boutersem.

Voor hun oudste zoon Jan II, bijgenaamd 'Metten lippen' was de rijke erfenis van zijn moeder belangrijker en hij noemde zich niet alleen van Berghen maar nam ook in zekere mate het wapenschild van zijn moeder aan waarbij hij evenwel de deling weglief en aan Boutersems/Berghen de hoofdrol toebedeelde terwijl hij het wapen van zijn vader in een vrijkwartier plaatste.²³ Daarbij 'vergat' hij wel de schuinstaak die naar de onwettige afstamming van zijn voorvader verwees; hij liet ook het schildje Glimes-Geldenaken weg en hield in het vrijkwartier alleen het wapen van Brabant over. Wellicht was zijn argumentatie dat het vrijkwartier als teken van bastaardij gold.

Aangezien een vrijkwartier hoger is dan een schildhoofd vielen de onderranden van deze velden niet samen. Naar gotische normen was dit echter geen probleem. Dat het vrijkwartier – dat heraldisch gezien 'over alles heen' wordt geplaatst

Boven: het wapenschild van Jan Cordekin alias van Glimes.

Onderaan: de zegel van Johanna van Boutersem (boven) en die van Jan II van Berghen 'Metten lippen' (onder).

– ten dele over de palen zou komen, werd door Jan wél als een probleem gezien want nu viel de referentie naar de Berthouts weg. De palen in het schildhoofd werden dus opgeschoven naar heraldisch links.

Van Ham denkt dat het door de renaissancestijl kwam die rond 1520 begon door te dringen en waar men streefde naar een zekere 'rust' in wapenschilden, dat men vrijkwartier en schildhoofd op gelijke hoogte ging brengen.²⁴ Dat is echter niet zeker want we vinden het wapen in veel varianten die niet noodzakelijk in chronologische volgorde te plaatsen zijn. Het is alleszins een feit dat het wapen Berghen doorsneden werd met boven rechts Brabant en links de palen van Berthout en onder Boutersem. Dit wapen werd overgenomen in de meeste zegels van dorpen in het markiezaat, te weten: Fijnaart, Hildernisse, Halsteren, Standdaarbuiten, Ruigenhil, Voornseinde en Wouw en als onderdeel van de gemeentewapens van Halsteren, Ossendrecht, Willemstad en Woensdrecht. Dat het ook in Zemst en Weerde als wapen belandde kwam door de heren van Grimbergen.

Het wapenschild Berghen (Boutersem/Glimes) in zijn definitieve vorm.

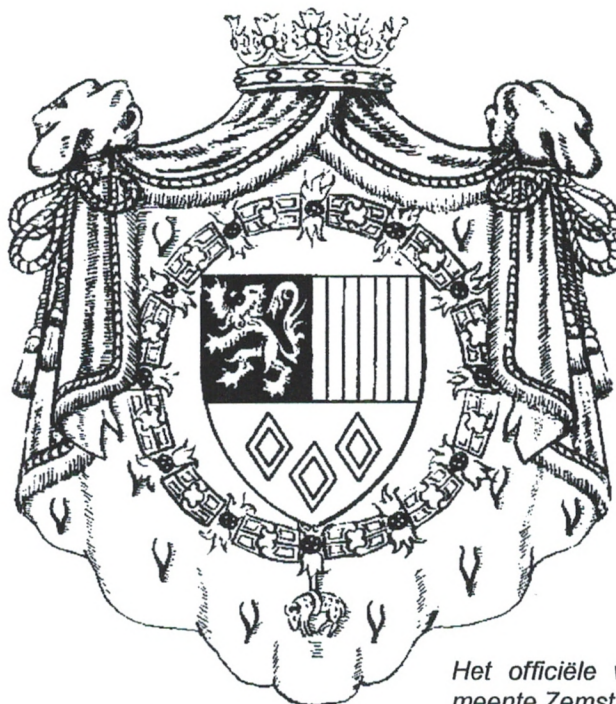
Ook daar is enige toelichting noodzakelijk. De tweede zoon van Jan van Glimes en Johanna van Boutersem, Filips, volgde namelijk het voorbeeld van zijn oudere broer Jan en nam eveneens het wapen van zijn moeder aan, vermeerderd met een vrijkwartier Brabant. (Vanzelfsprekend vergat ook hij de tekens van bastaardij.) Om zich te onderscheiden van zijn broer, de heer van Bergen op Zoom brak hij het wapen door het te omzomen met een zilveren boord, soms getand²⁵ afgebeeld. Aangezien hij van zijn moeder de heerlijkheid Grimbergen erfde, noemde hij zich dan ook 'van Grimbergen'. Tenminste tot na de dood van zijn broer. Daarna veranderde hij volgens de Rouck ook zijn naam in 'van Berghen'.²⁶ Volgens andere, meer betrouwbare bronnen gebeurde de naamsverandering veel later, door de kinderen van Ferry van Glimes.²⁷ Mogelijk lieten zij op dat moment ook de zilveren schildzoom van het wapenschild weg. Het is in ieder geval een feit dat we die later niet meer terugvinden. Zeker niet bij de verre nazaat van Ferry, Filips-Frans van Berghen, ridder van het Gulden Vlies, graaf van Grimbergen, baron van Arquennes, baron van Gaasbeek etc. die de adellijke titel 'prins' van Berghes verkreeg van Karel II in 1686.²⁸

Het is, zoals we hoger al vermeldden, aan deze Filips-Frans te danken dat de gemeente Zemst haar huidige wapenschild voert.

Overigens werd het wapen ook toegekend aan de gemeente Weerde. Toeval of niet maar in elk van die gemeentewapens werden de maliën verkeerd afgebeeld. Ze werden immers naast elkaar gerangschikt in plaats van 2-1 zoals het hoort.

Bij de fusie van de gemeenten werd door de fusiegemeente Zemst gekozen om het wapen van de voormalige gemeenten Zemst en Weerde te behouden en werd ook dit euvel rechtgezet. Officieel wordt het wapen van de fusiegemeente Zemst bij K.B. van 25 juni 1981 nu geblazoe-neerd als: *Doorsneden: 1. gedeeld a. in sabel een leeuw van goud, geklauwd en getongd van keel b. in goud drie palen van keel 2. in sinopel drie maliën van zilver. Het schild omringd door de ordeketen van het Gulden Vlies en geplaatst op een mantel van keel, gevoerd van hermelijn en getopt met een kroon met vijf fleurons van goud.*

De banier in het glasraam van Wilsnack komt er dus door de familie Berghen-Boutersem waarvan een telg de grootvader was van Frank van Borselen. Met name Hendrik II van Boutersem die gehuwd was met Beatrix van Duivenvoorde van Polanen met wiens dochter Oda, de vader van Frank van Borselen, Floris huwde.²⁹ En laat dat nu net ook de overgrootvader zijn van Jan II en Filips van Glimes/Berghen.

Het officiële wapen van de fusiegemeente Zemst.

Conclusie van dit alles. De banier in het glasraam van de Heilig Bloedkerk te Wilsnack is verkeerd! Het had het wapenschild van Boutsersem/Berghen moeten zijn, vóór de leeuw van Glimes erin kwam. Want die heeft met de van Borselens niets te maken. Wellicht werd dit wapen van zijn neven door Frank van Borselen echter gekozen bóven het juiste omwille van het prestige van een verwantschap met het Brabants hertogelijk huis. Anderzijds kan het ook gewoon een oprechte vergissing zijn geweest...

Een lang verhaal dus beste lezer om alleen maar te zeggen dat het wapen van Zemst met het glasraam in Wilsnack helaas geen enkel uitstaans heeft. Maar ik had u verwittigd!

Eindnoten

1. COUTEREELS, Dirk: *Frank van Borselen en zijn glasraam te Bad Wilsnack*, in *Heraldicum Disputationes*, (Wijnegem, 2009), jg. 14, nr. 1, pp. 30-40.
2. Het 'nieuwe' wapenschild van Zemst werd bij K.B. van 25 juni 1981 aan de fusiegemeente toegekend. Daarbij werd geopteerd om het historische wapen terug in zijn oorspronkelijke staat te herstellen. Immers, zowel het oude wapen van Zemst als dat van Weert waren in feite niet correct. Zie verder in het artikel.
3. *Syn. landvoogd*.
4. Hierover verschenen verschillende artikels. O.a. van H. JANSE, *Een Nederlands gebrandschilderd glas in de Heilig Bloedkerk te Wilsnack (D.)* verschenen in het Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond van 1992, nr. 1, pp. 21 e.v.
5. Over de verplaatsingen en hun gevolgen zie het artikel van Willem van Ham, te verschijnen in *Heraldicum Disputationes*, Jg14 (2009).
6. COUTEREELS, Dirk (*op.cit.*).
7. SERVAIS, Max: *Wapenboek van de provinciën en gemeenten van België*, (Brussel, 1955), p. 558.
8. Algemeen Rijksarchief. Arrondissement Brussel, Bundel Nr. 9006. (cfr. Servais).
9. Het hertogelijk domein dat daarvoor bestond uit Zemst, Weerde, Ophumbeek en Kapelle, kocht ze opnieuw aan in 1613 om ze 13 jaar lang weer in pand te geven aan de graven van Grimbergen. Cfr. Servais (*op.cit.*) pp. 557-558.

10. Th. DE RAADT. In zijn *Sceaux armoriés des Pays-Bas et des Pays avoisinants*, Deel I (Brussel, 1898), p. 119 zegt hij dat hij vermoedt dat het groen met de drie maliën slechts een breuk is. Dit is een wijziging aan het oorspronkelijke wapen, wat volgens hem het Berthoutschild is. Van Ham daarentegen is de mening toegedaan dat dit het oorspronkelijk wapen Boutersem is: *Het wapen van Glymes uit Bergen op Zoom*, in *Gens Nostra*, Jg. 39 nr. 4/5 (1984), p. 143.
11. [CHRISTYN, J.B.] *Septem Tribus Patriciae Lovanienses*, (Leuven, 1754), p. 33. Christyn en de meeste andere auteurs geven de naam van dit geslacht als Jerusalem. Willem BOONEN in zijn *Geschiedenis van Leuven geschreven in de jaren 1593 en 1594*, als Verrusalem. (De kroniek van Boonen werd uitgegeven door Ed. VAN EVEN te Leuven in 1880.)
12. BOONEN, (*op.cit.*), p. 206.
13. *Ibid.*, p. 288.
14. SERVAIS (*op.cit.*) p. 557.
15. Nummering volgens GROENEN, Godfried: *Familie en Macht. De familie Berthout en de Brabantse adel*, (Leuven, 2003).
16. GROENEN, (*op.cit.*), p. 303 e.v. Eén en ander vinden we ook bevestigd op een van wapenschilden voorziene genealogie van de Berthouts – tak van Mechelen – op een perkamenten rol uit ca. 1733 berustend in het stadsarchief van Mechelen. Verwant aan deze genealogie, maar berustend in de abdij van Grimbergen, is een manuscript-genealogie van dezelfde familie dat wordt toegeschreven aan de Roye de Wichem, eveneens ca. 1733. Ook daar is er sprake van het huwelijk tussen Wouter en Sofie. Volgens dit handschrift wordt Wouter in sommige akten 'prins' genoemd.
17. SERVAIS (*op.cit.*) p. 555.
18. Zo vinden we omstreeks 1436 een Hendrik van Boutersem die dit wapen voert met de rode palen op een zilveren veld. Tenzij het een vergissing betreft van de heraut. Cfr. *Comitum de Limburg Stirum Codices Selecti*, (uitg. van Helmont, Leuven, 2004), meerbepaald Codex 148, p. 12.
19. Willem VAN HAM: *De symbolen van gemeenten in Nassau-Brabant*, Deel 2, (s.l., 1983), p. 10.
20. Of Corteken, Cortegyn, Cortekin, enz...
21. DE SEYN, Eugène: *Geschied- en Aardrijkskundig woordenboek der Belgische Gemeenten*, (Turnhout, 2/s.d.), Dl. Deel 1, p. 489 *ad vocem* Glimes. Het oorspronkelijke wapen van Jan was waarschijnlijk de Brabantse leeuw met een rode schuinbalk, beladen met drie ruiten. Althans volgens zijn zegel van 1338. Cfr. DE RAADT: *Sceaux des Pays-Bas*, (Brussel, 1898), Deel 1, p. 496, col. 1. Dus niet zoals Jos Goolenaerts denkt, enkel een rode schuinstreep; Goolenaerts, Jos.: *Heraldiek van de Antwerpse bisschoppen II* in *Gens Brabantica*, (Antwerpen, 1980), pp. 28-29.
22. Zie het artikel van Willem van Ham, te verschijnen in *Heraldicum Disputationes*, Jg14 (2009).
23. Th. DE ROUK, *Den Nederlandtschen Herauld*, Amsterdam 1672, p.322.
24. van HAM, WILLEM: *De symbolen...* (*op.cit.*), p. 10 en *Het wapen...* (*op.cit.*), p. 141.
25. VAN HAM: *Het wapen...* (*op.cit.*) p. 144.
26. TH. DE ROUK, (*op.cit.*), p. 284.
27. VEGIANO. *Noblesse des Pays-Bas et du comté de Bourgogne* (Leuven, 1760), p. 198 e.v. en ook P. ARREN: *Van kasteel naar kasteel*, (Kapellen, 1985), p. 116.
28. *Ibid.* Zie ook *Listes des titres de noblesse, chevalerie et autres marques d'honneur...* Joseph Ermens (edit.), (Brussel, 1784), p. 42: 'Le 20 de May 1686: érection de la comté de Grimberghe en Brabant en Principauté sous le nom de Berghes, pour M. Philippe-François de Berghes'.
29. A.W.E. DEK: *Genealogie der heren van Borselen*, Zaltbommel, 1979, p. 40.

Met dank aan W.A. van Ham zonder wiens gewaardeerde hulp dit artikel bijlange niet zo volledig en accuraat zou zijn geweest.

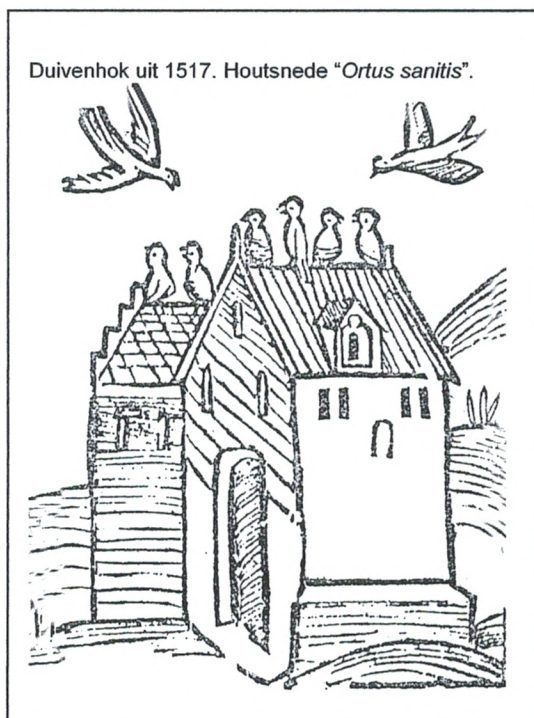
DUIVENTORENS EN HET RECHT VAN DUIVEN HOUDEN.

Jos Lauwers (+)

Duiven houden machtsymbool van de heren.

Het recht van duiven houden was eertijds aan andere rechten verbonden en aan bepaalde reglementen onderworpen. Gevolg daarvan was dat niet iedereen zomaar duiven kon houden. Het recht om de gevleugelde diertjes te kweken behoorde in de middeleeuwen tot de heerlijke rechten, die uit het bezit van een heerlijkheid voortvloeiden. Enkel de heerlijke hofsteden of vroenhoven, de abdijen en de hiervan afhankende pastorieën mochten een kolonie houden.

In zijn werk over de landbouw in ons land schilderde Paul Lindemans het duifhuis of columbarium vorige eeuw af als een vaak torenvormig gebouw, dat deel uitmaakte van een kasteel of grote hofstede. De duiventoren verhief zich majestueus boven zijn omgeving en werd aldus het machtsymbool van de heren. Vanuit de "Vlueghe" streken hongerige duiven neer op de omliggende akkers, die door hun pachters bewerkt werden. Zonder morren dienden deze toe te laten dat hun zaaigoed of de latere oogst, door de duiven van hun baas geplunderd werden. Het kweken van duiven verschaftte aan de heer bovendien tal van genoegens. Niet alleen smulde hij, praktisch zonder kosten, het vlees van jonge duifjes, maar hij beschikte elk jaar over een hoeveelheid duivenmest, die hem best van pas kwam in zijn eigen groentetuin.

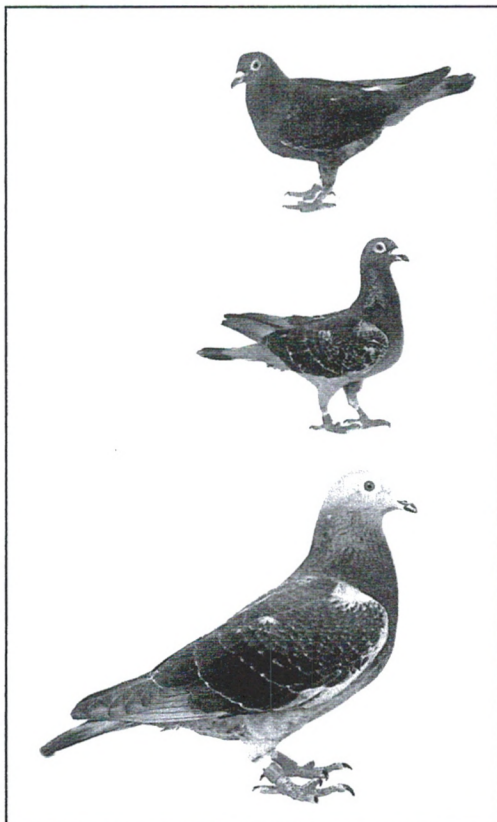
Het duifhuis maakte een wezenlijk deel uit van het leengoed en volgde het leen bij overgang op een nieuwe uitbater of bij vererving. De heer kon ook aan zijn pachter, mits wederdienst (b.v. het leveren van duiven voor zijn tafel bij feestelijke gelegenheden), het oprichten van een duiventil toestaan, net zo goed als hij kon verbieden. Volgens de middeleeuwse opvatting mocht de gewone man, zonder heerlijkheid of rechtsmacht, immers geen duivenhok bouwen of bezitten, omdat het recht op duiven houden uitsluitend aan adel of geestelijkheid toekwam. Daaruit volgt dat men duiventorens niet alleen aantrof bij kastelen of heerlijke hoeven, maar ook op de domeinen van abdijen, priorijen, begijnhoven en kapittelkerken.

De misstanden, voortspruitend uit het houden van duiven op de kosten van de keuterboertjes waren in de 15de eeuw in Brabant en Vlaanderen reeds sterk gewijzigd. Paul Lindemans bracht die kentering in verband met de verbrokkeling van de heerlijke domeinen, waardoor de oude vroenhoven zelfstandige landbouwbedrijven waren geworden. Hoe dan ook, in de late middeleeuwen was het recht om een duifhuis te bouwen geen uitsluitend heerlijk recht meer, maar wel een voorrecht van grote landbouwuitbatingen.

Toch was voornoemde auteur van oordeel dat het groter aantal duifhuizen in Brabant en Vlaanderen een gunstig resultaat opleverde. De duiven behoorden er voortaan tot het winnhof van de pachter, die de duivenschade op zijn velden evenzeer vreesde als de kleine boer uit het omliggende, die geen duiven mocht houden. In zijn eigen belang zal de pachter ook wel het aantal duiven op zijn erf beperkt hebben. Zonder twijfel zal hij ze ook opgesloten hebben gedurende de zaaitijd en in de oogstperiode en er met genoeg gekweekt hebben voor zijn tafel.

Op de grote pachthoven werden de duiven doorgans in helftwinning gehouden d.w.z. dat de pachter recht had op de helft van de jonge duiven, maar daartoe diende hij de ganse kolonie tijdens de wintermaanden te voeden. Soms gebeurde het ook dat de heer het duifhuis aan zichzelf voorbehold. De duivenmest bleef altijd voor de pachter van het landbouwbedrijf. Op de meeste winhoven, die neerhof van een kasteel waren, behield de heer de duiven voor zich.

De duif als militaire ijlbode sedert de oudheid.

Sedert eeuwen vervult de duif de rol van “Bode” , die allerlei mededelingen overbracht, van kamp naar kamp, van stad naar stad. Het is een feit dat ze aldus een merkwaardige rol in de geschiedenis heeft gespeeld. Reeds bij de Egyptenaren, de Grieken, de Romeinen werden ze als “militair object” ingezet. Van de Romeinen weten we dat er toenmaals echte grote duivenkwekerijen bestonden, zodat het leger er, in tijd van oorlog, een beroep kon op doen.

In zijn boek “*De re rustica*” (over het boerenleven), uit de eerste eeuw na de geboorte van kristus, schreef Terentius Varro een kapittel over “Duiven voor plezier en voor profijt” en daarin bewees hij een voortreffelijk duivenmelker te zijn, die zijn stiel door en door kende. Op het noordeinde van de Karga-Oasis in Egypte staat nu nog een Romeins columbarium of duiventoren, met onderdak voor 2.000 diertjes, hetgeen betekent dat dit land, nu woestijn, vóór tweeduizend jaar een centrum van landbouw moet geweest zijn.

Eer bij ons de steden tot stand kwamen, diende er met de duiven terdege rekening gehouden. Voor kleine gemeenschappen was het van belang dat de vleugen buiten de omwalling stonden om te vermijden dat gevangen exemplaren door de vijand zouden voorzien worden van brandende lonten en aldus brand veroorzaken, als ze op de strobedaking van de woonhuizen neerkwamen. In grotere steden stond de duiventoren veelal midden een grote weide, in het centrum van de stad, b.v. te Colmar (Elzas), wiens naam afgeleid was van "colombarium".

Postduiven in het Franse leger tijdens W.O. I (foto uit Grote Nederlandse Larousse encyclopedie, deel 8).

Waarom de abdijen, die meestal afgelegen waren, ook over duiven beschikten, laat zich licht raden. In geval van belegering door vrijlopende benden kon men aldus het dichtsbijgelegen garnizoen verwittigen. In de Middeleeuwen kwamen zulke benden veelvuldig voor, meestal bestaande uit gedeserteerde soldeniers, die het speciaal op vrouwenkloosters gemunt hadden.

In 1927 was het bij het 2de regiment Jagers te paard in Namen nog een Kampenhoutenaar, die gelast was met de duivenverzorging. Tijdens de grote manoeuvres kreeg hij op zijn rug een speciaal gemaakte kevie mee, waarin minstens vier duiven zaten. Het was immers zó dat duiven in onze toenmalige wetgeving steeds als "*militair object*" stonden aangetekend; dat het Belgisch leger er vroeger een kweekstation op nahield; dat het houden van reisduiven verboden was, tenzij met

vergunning. De wet van 24 juli 1923, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 9 augustus daaropvolgend, was na W.O. II nog zo actueel dat een ministeriële omzendbrief van 1 juli 1950 nadere uitleg verschafte over de toepassing van voornoemde wet.

Wat de militaire duifhuizen in ons land betreft, bevond er zich één in Herk-de-Stad, op een 200 meter buiten de stadswallen. Van dit huis werd vermeld dat het dienst deed als kweekstation en opleidingscentrum van duiven voor het leger. Dit zeer interessant gebouwtje werd spijtig genoeg vernield in 1933. In Halen bestond eenzelfde huis, dat reeds eerder verdween. Noteer dat de grens tussen het vroegere hertogdom Brabant en het graafschap Loon juist tussen de twee gemeenten viel en dat het er dáár in voorbije eeuwen soms duchtig aan toe ging! We kennen de Verordening van 4 september 1940, waarbij de Duitse bezetter aan de gemeentebesturen oplegde de lijsten der houders van "*Brieftauben*" (postduiven) op te stellen.

Senator Hugo Coveliers stelde op 29 november 1995 aan de minister van Landsverdediging de vraag of er nog postduiven gebruikt werden en, indien niet, wanneer de laatste dan werden gedood of van de hand gedaan. Minister Poncelet antwoordde al op 27 december 1995 dat het leger geen postduiven meer bezat, dat

ze voor het laatst werden ingezet tijdens de 18-daagse veldtocht in 1940 en dat de meeste daarna gedood werden.

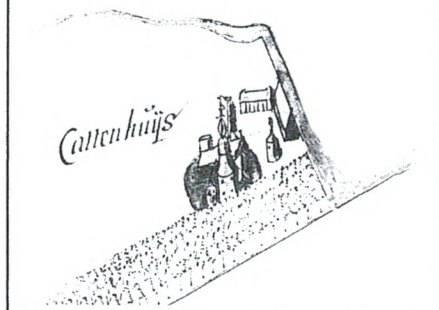
Oorsprong en functie van de Vleug bij het Kattenhuis te Epepegem.

Vermeldenswaard is de grote ronde duiventoren, in feite het oudste duivenhok van Brabant, dat zich tot in 1975 op het binnenerf van het "*Hof van Yndevelde*" bevond, waar wij het als Kattenhuis gekend hebben onder de vorm van de overgebleven kasteelhoeve van vermeld hof. De toren droeg het wapen van Vilain XIII. Alle rekeningen vanaf 1628 betreffende de duiventoren van Yndevelde bleven in het Rijksarchief te Brussel bewaard. Binnenin was er een kweekplaats van 1000 duiven voor de consumptie. Het familiewapen van Yndevelde droeg drie katten, vandaar derhalve de naam kattenhuis.

Het "*hof ten Yndevelde*" of "*Eindevelde*" verwees naar een hofstede op het "*einde van de velden*", langsheen de verbindingsweg Epepegem-Grimbergen, bijna op de grensscheiding van beide gemeenten. Yndevelde betekende aldus "*hof op het einde van Epepegem*". In Sterrebeek bestaat nog het "*Hof ten Inde*", eigenlijk "*'t Hof ten Ynde*" (uitgesproken als Hof ten Einde), aan de grens met Nossegem. Te Perk kennen we, bij de brug over de E 19, '*t Pachthof van Boerekes*, in de volksmond ook gekend als "*Tenthof*", eigenlijk "*'t Enthof*", hier derhalve "*het hof aan 't einde*" van de gemeente Perk en 't begin van Peutie.

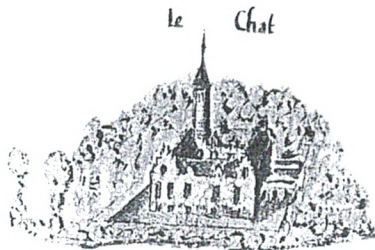
"*Katte*" betekende in oud middelnederlands een verhoogde berm, dam, dijk, wal of walkant aan een waterloop. Het stamde af van "*kade of kaa*" (quai Fr.) naast een beek of gracht. In Epepegem betrof het een slotgracht van het vroegere kasteel, waarvan de hofstede paalde. In de oudere vestingbouw was "*katte*" de aarden verhoging op een bolwerk ter vergroting van het uitzicht of het schootsveld. Te Kersbeek-Miskom bestaat nog een beek tussen twee dergelijke dammen: de Cattebeek ; te Genrk is er een Cattevenne; in Beert een Cattenhol (dus holte of uitholling in een dijk); Catthem (Borchtlombeek): woonplaats bij de dijk; een kattenbroeck bij Moorsel; een kattenbeek bij Halle (Kempen); Katwijk (Z-Holland): woonwijk aan de dam. Te Zaventem kenden we vroeger de Kattestraat, parallel lopend tussen Hoogstraat en Kleinebeek; later gewijzigd in Marktstraat, uitgevend op het kerkplein.

Cattenhuijs met bijgebouwen, donjon en bakstenen kegelvormige duiventoren te midden van het erf (Caertboek des Godshuijse van Grimberghen, (1699).

Het "*Kattenhuis*" werd onder de titel "*Le Chat*" getekend door Mathieu Bollin in 1594 als een echt kasteel met in het vierkant gebouwde afhankelijkheden en een hoge meestertoren (donjon), waarin toegangsbrug over de vestinggracht. In de slottoren ziet men nog sporen van lange verticale schietgaten; op de naaldspits een nogal hoog smeedwerk met windwijzer; de zadeldaken aan de voorzijde eindigen in trapgevels. In het "*Caertboek des Godtshuijse van Grimberghen*" (1699), ditmaal betiteld als "*Cattenhuijs*", en waarop, buiten slot en donjon, nu ook de kegelvormige "*duiventoren*" voorkwam, alsook aan een nabije waterloop een wagenhuis en een grote langschoor, die sinds 1594 waren bijgebouwd.

Detail uit figuratieve kaart van Mathieu Bollin (1594). Hof van Yndevelde of Kattenhuis te Eppegem was toen een heus in 't vierkant gebouwd kasteel met hoge donjon (meestertoren)

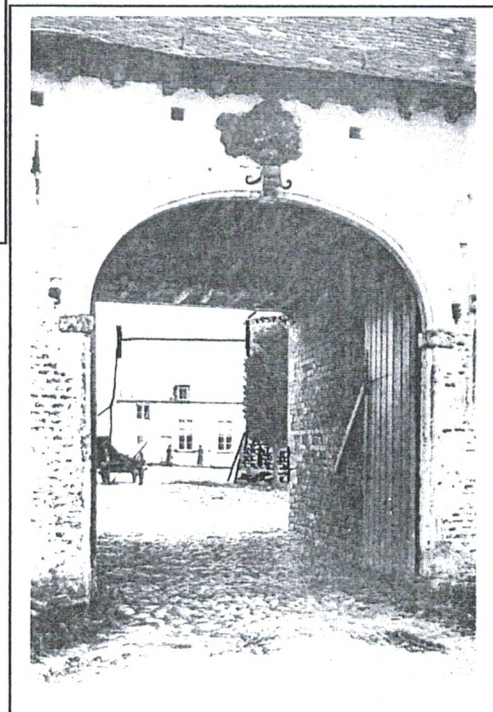
De duiventoren met leien kegeldak bevond zich midden van het binnenplein, daterend uit de periode 1607/1627 volgens archiefstukken. De opbouw werd uitgevoerd in bakstenen met vijf zandstenen speklagen op enkele afgeschuinde achthoekige breukstenen sokkel en spits toelopend dak met smeedijzeren windwijzer; daklijst van zandstenen modillons (kleine console onder de gootlijst), een muuropening met weggebroken omlijsting en boven de puilijst een behouden ontlastingsboog van baksteen met zandstenen sluitsteen; voorts duiventillen in bakstenen en steigergaten van zandsteen, een uniek bouwwerk volgens Alphonse Wauters. Sinds de hoeve in 1965 verlaten werd door de laatste pachter, Jozef Van Kelst, werden de gebouwen van het pachthof door steenroof

vernield en de toren in mei 1975 gesloopt. Alle stenen ervan werden genummerd voor de heropbouw ervan in het Openluchtmuseum in Bokrijk.

Het erf van 't Kattenhuis in vorige eeuw, met een blik op de resterende kasteelhoeve met afhankelijkheden. Middenin stond de Vleug of Duiventoren, gebouwd tussen 1607 en 1627.

Bijna drie eeuwen lang baatte de familie Van Kelst het "Pachthoef van Cattenhuys" te Eppegem uit. Onder de inrijpoort ziet men rechts de ronde duiventoren uit begin – 17de eeuw.

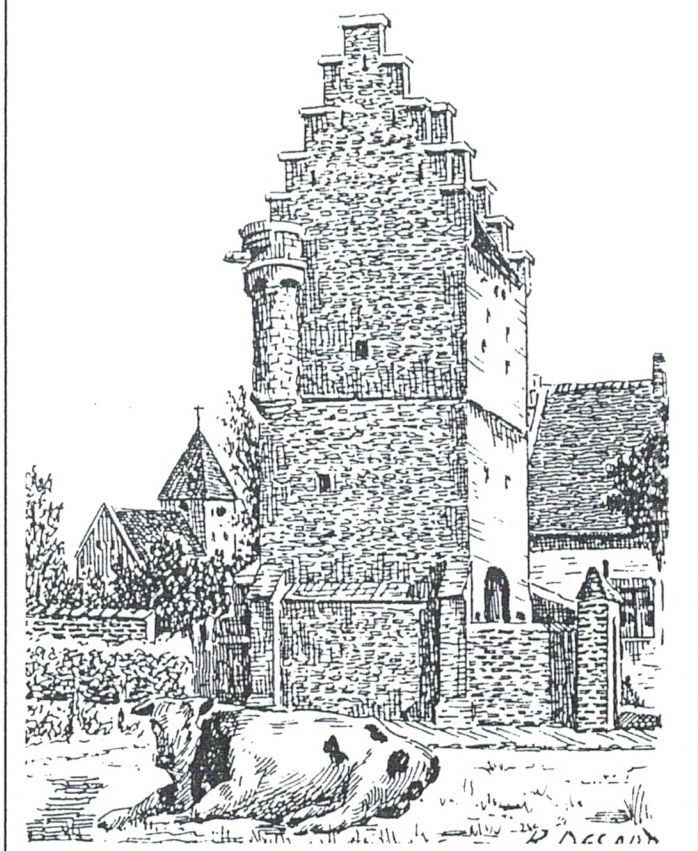

Humelgemse Vleug had haar kasteel te Steenokkerzeel.

Het geslacht Gruwels speelde een voorname rol in de geschiedenis van Humelgem, waar op het einde van de 14de eeuw een nieuwe hofstede werd gebouwd, het Gruwelshof. Een Jan Gruwels junior verkocht zijn derdedeel in de vererving van het Gruwelshof in 1441 van Nicolaes van Vucht, advocaat, die twee dochters had, Kathelyne en Geertruide. De eerste huwde met Simon Droogbroet en bleef er wonen op het Gruwelshof. De tweede trad als weduwe in tweede huwelijk met Filips Hinckaert, heer van Berg-Lelle, die eveneens in bezit kwam van het Hof ter Ham te Steenokkerzeel, waar hij een nieuwe waterburcht bouwde tussen 1490 (toen hij deze heerlijkheid verwierf) en 1505 (toen hij zijn testament opstelde).

Voor Steenokkerzeel zal het wel een uniek geval geweest zijn dat de wachttoren van het nieuwe kasteel zich liefst 1 km verderop bevond, op grondgebied Humelgem. Reden daarvan was uiteraard dat het Hamkasteel verscholen lag in het dal van de Hambeek aan de Hamdries en dus weinig uitzicht had op de hogergelegen vlakten,

Rustig stilleven na de algehele restauratie van de vleug of Duiventoren van Humelgem rond de eeuwwisseling, begin van de 21ste eeuw (tekening Robert Desart 1936)

richting Humelgem. In een akte van 7 juli 1494, omtrent betaling van erfenisrechten, is er nog geen sprake van Duyfhuys. Simon Droogbroet, of zijn echtgenote, overleed in 1508, waarna hun zoon op 20 mei van dat jaar verhef deed van zijn erfenis. We mogen dus aannemen dat zowel Ter Ham (1490-1505) als de Vleug (1495-1508) twee gelijktijdige componenten vormden van één verdedigingsstelsel, op 1 km van elkaar en gerealiseerd door twee schoonbroeders, die er allebei hun belang in zagen.

Het Duyfhuys werd derhalve de observatiepost te Humelgem voor de versterkte burcht van Steenokkerzeel, dankzij zijn borstwering (torenomloop) en de twee uitkijktorens bovenaan. We zien het dus als een vooruitgeschoven militair bolwerk, van waaruit men zuidwaarts de hele vlakte van Kortenberg in richting Leuven, van Sterrebeek in

richting Waver en van Zaventem in richting Brussel kon aanschouwen. Bij onraad konden de bewoners zich dadelijk naar de waterburcht begeven, die toch als onneembaar gold. Droogbroet kon zich daarbij gemakkelijk van duiven bedienen om een snelle berichtgeving te bevorderen, want ook duiven vliegen noordwaarts.

Daardoor kreeg de stoere wachttoren nochtans de naam van Duyfhuys of Columbarium, vanwege de talrijke kijkers (ingangen) onder de kroonlijst van de middenwal. De eigenlijke duiventil bevond zich onder het dak.

Het Gruwelhuys met Duyfhuys moet toen omweld geweest zijn, want in een verkoopakte van 12 februari 1563 sprak men van een plaats “*aen 't valvecke*”, wat wijst op een val-veken (vlechtwerk) in een beek om het waterdebiet ervan te regelen, in een akte van 1567 zelfs expliciet van “*een waterloop aende de voorsc. Erffve*”. Vandaar ook de weerbare functie van de toren op de begane grond.

We nemen aan dat de torenwachters van de Vleug in feite plantons (toezicht houdende onderofficier) van het kasteel waren, die hun levensmiddelen vanuit de burcht betrokken en ze in het keldertje onderaan bewaarden. Dit is een gelijkvloerse kelderruimte, die dienst deed als voorraadkamer en via een luik in verbinding stond met de woonkamer op de eerste verdieping, een vertrek met schouw, waterbak, ramen en drie muurnissen. Daarboven bevindt zich een slaapvertrek, waar de wachters hun strozak konden spreiden en dat eveneens verwarmd werd door het schouwlijf van het woonlokaal, dat er doorheen loopt. In feite was de Vleug dus een duiventoren, tezelfdertijd wacht –en woontoren, observatie –en verdedigingspost. Alleszins een knap staaltje van eigentijdse functionele architectuur!

De poorttoren van ‘t Hof ten As te Melsbroek.

Poortgebouw met duiventil van Hof te As te Melsbroek, links voormalige Paardenstal, beide daterend van de 15de of 16de eeuw, en herenboerenhuis, 1714 (foto J Lauwers, 2001)

We blijven in Steenokkerzeel, maar schakelen nu over naar deelgemeente Melsbroek, waar het Hof-ten As heel wat gelijkenis met de Vleug van Humelgem vertoont. We aanzien tevens “*beide duiventorens*” als het vertrekpunt, van waaruit we een wandeling zullen maken in onze kontreien en meteen een overzicht geven van nog een aantal torens van allerlei

makelij, hier dichterbij of verderaf gelegen, dikwijls met een specifieke bouwwijze of een andere functie. Daaronder hoort om te beginnen de poorttoren van het Hof-ten-As, die niet enkel als toegang tot de hofstede werd gebouwd, maar bovendien een duiventoren was naar het model van de Humelgemse Vleug, te oordelen naar de duiventil op de zolderverdieping. Als men een eerste “*hofstat van Assche*” signaleert in 1362, mag men daaruit opmaken dat het poortgebouw er pas later aan toegevoegd werd. “*Bouwen in Vlaanderen*” dateert het uit de 15de of 16de eeuw.

Evenals de rest van de hoeve is het een breukstedenbouw uit ter plaatse gedolven zandsteen.

Aan voor –en erf zijde gevel ziet men nog de aflijning van de voormalige kruisvensters. Ook is er nog de vroegere opening van een schietgat te zien aan de achtergevel. Men mag aannemen dat er ook in de zijgevels nog andere schiet –en kijkgaten waren, langs waar een poortwachter van bovenuit de omgeving kon afspeuren. Zó bemerkt men in de recht punt gevel, van op het erf bekeken, een met witte zandsteen toe gemetseld raam, dat waarschijnlijk reeds in de 16de eeuw werd gedicht, toen de hofstede vergunning bewam tot duiven houden. De torenwachter verbleef toen in het vertrek tussen poort en dakverdieping.

Pas begin 17de eeuw zou dit bouwwerk als woon –en verdedigingstoren worden ingericht, toen de eigenaars ook het "Hof van Boetfort" aan de Sellaerstraat 42 aankochten en er in 1610 een nieuw slot bouwden op de plaats van het oude hof. Vanaf toen werd de toren van het "Hof van As" voorpost om met de duiven het naderen van troepen ook aan het kasteel te melden.

Om naar het model van de Humelgemse Vleug ook wachters in de toren te kunnen huisvesten, werden de beide grote ramen verlaagd (onderaan weggebroken en bovenaan dichtgemetseld) om binnenin tot drie niveaus te komen in plaats van twee. Een bakstenen schouw vertrok vanaf het 2de niveau (woonruimte) om tevens het slaapvertrek op het 3de niveau te verwarmen.

We zijn er ons wel van bewust dat niet alle door ons nog op te sommen duiventorens of andere specimina inderdaad nog bestaan. We hebben wel de vier delen van de "VTB-Gids voor Vlaanderen" (1957, 1966, 1985 en 1995) blad voor blad doorworsteld om alle torens uit Vlaanderen te inventariseren. Bovendien hebben we ook "Bouwen in Vlaanderen, Vlaams-Brabant" (1975) doorgelezen, waarvan we het resultaat op één van de volgende bladzijden afdrucken. Het komt er feitelijk op neer dat we ons in deze studie grotendeels bij de huidige provincie Vlaams-Brabant beperkt hebben.

De Vleug is nu een 17de eeuwse hoeve. Kampenhout, Wippeweidries 10. De bijhorende Vleug of duiventoren (14de eeuw) werd in 1974 gesloopt, maar de hofstede behield de naam (foto Anna Denies 1991)

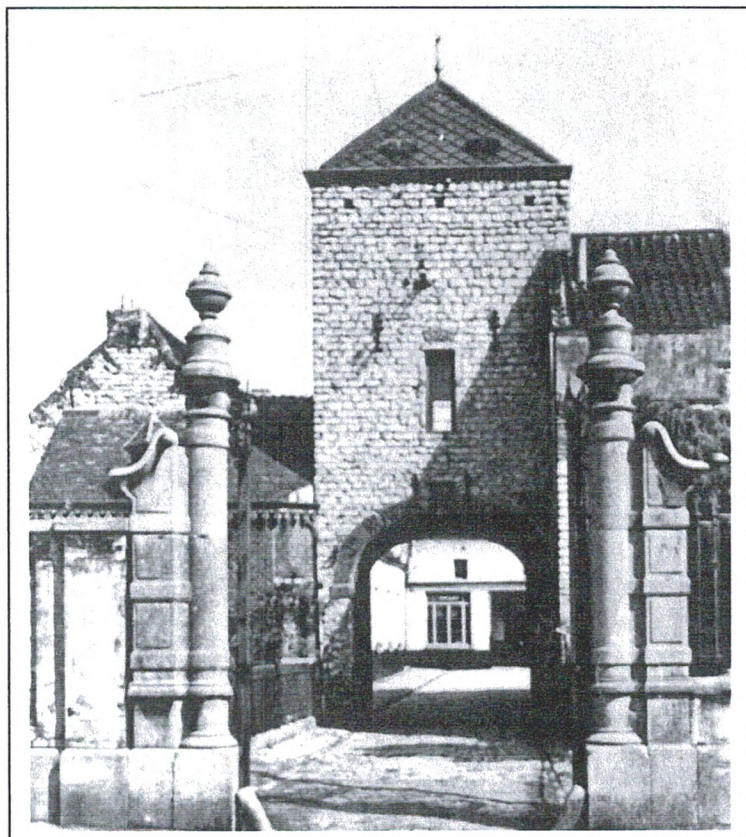

We kunnen alvast melden dat Kampenhout geen vleug meer bezit, al is de naam er eigenlijk overgedragen op de hofstede "De Vleug", Wippeweidestraat 10, waar de duiventoren in de 14de eeuw gebouwd werd als afhankelijkheid van de hoeve. Het betrof een versterkte hofstede met rondom een watervestiging, die reeds lang geleden gedicht werd, maar waarvan men nog steeds de sporen kan

waarnemen als twee L-vormige armen. De huidige Vleug is een 17de eeuws boerenhuis. In 1947 werd de duiventoren afgebroken, maar de naam bleef behouden.

Ook in Perk gebeurde het dat het kasteeltje “*de drye toeren*” van Teniers al sedert de 18de eeuw verdwenen is, maar het overblijvende boerenerf met woonhuis, stallen, schuur en typisch toegangspaviljoentje de volgende eeuwen steeds “*de drie torens*” genoemd werd.

Monumentaal Monnikhof in Vilvoords centrum.

Het Monnikhof, het oudste overblijvende gebouw van Vilvoorde, ligt verscholen achter de woonblokken van de Jan Baptist Nowélaan nr 37, nabij het kruispunt met de Leuvensestraat. Het is ongetwijfeld het minst gekend cultuurmonument in deze stad, als privé-eigendom niet voor publiek toegankelijk. Het vormt een historische oase middenin de moderne handelskern.

Volgens Jan Verbesselt blijkt Vilvoorde een domeingood van Karel de Grote te zijn geweest. De oudste gekende oorkonde hieromtrent is een diploma van 779, dat een schenking van Vilvoorde aan de abdij van Chèvremont inhield; vanaf 972 overgedragen aan het keizerlijk

kapittel van Aken, sinds 1245 in het bezit van de hertogelijke abdij van Ter Kameren. In dit alles zit één doorlopende lijn. De naam Munckhof komt pas voor in archieven uit de 13de eeuw.

Het Monnikhof, eertijds cijnshoeve en refugiéhuis van de abdij Ter Kameren werd wegens de Franse Revolutie onteigend en ging rond 1800 in privé handen over. Vanaf de straat is hedendaags enkel de monumentale toegangspoort met duiventil te zien, waarvan de bouw teruggaat tot de periode van voormelde abdij. Daarachter ligt het hof met de tiendenschuur, het woonhuis en het koetshuis. Het betreft een voormalige gesloten hofstede met gekasseide binnenplaats. De poortoren en tevens duiventoren, afgedekt met een tentdak, draagt in zijn voorgevelverankering het jaartal 1754 op de sleutel van de inrijpoort. Rondboog voorzien van vierkante imposten en een met druiplijstje afgewerkte sluitsteen. Erboven voormalig kloosterkozijn onder bakstenen ontlastingsboog. Aan de erfzijde een eenvoudige rondboogpoort, een zelfde venster als vooraan en een duiventil bovenaan. Rechts voormalig portierhuisje.

Links en ermee verbonden door zandstenen muur, éénlaags boerenhuis met wolvedak (1753), woonhuis, koetshuis en tiendenschuur. Sinds meer dan een eeuw kwam de familie Nowé uit Huldenberg er zich vestigen en exploiteerde het Monnikhof als brouwerij. Op het domein werden verscheidene waterputten gebruikt voor het brouwen van bier, waarvan de productie stopte bij het begin van W.O. II. Jan Baptist Nowé werd burgemeester van Vilvoorde en zorgde ervoor dat uit de diverse waterputten van de brouwerij ook drinkwater aan de bevolking kon geleverd worden. De Jan Baptist Nowélei herinnert nog aan deze vooruitstrevende burgervader.

Nog een voorname duiventoren is deze van het Torenhof te Kobbegem. Hier verbleven destijds de heren van Kobbegem, wier versterkt hof deelde in de verdediging van het hertogdom Brabant tegen het graafschap Vlaanderen. Hoewel het hof ooit een gesloten vierkantshoeve was, is een gedeelte van de oorspronkelijke structuur verloren gegaan. Er blijft nog enkel een halfopen boerderij van over, waarvan het woonhuis het jaartal 1754 draagt en de stallingen rond een gekasseide binnenkoer staan.

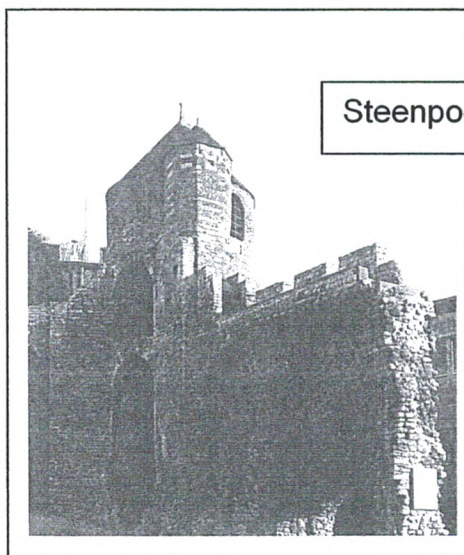
Oorspronkelijk leen van Groot-Bijgaarden kwam het Torenhof Te Kobbegem in de 15de eeuw in het bezit van Elisabeth van Cobbehem, later van andere adellijke heren als hof te Quarebbe

De oudste kern van de hofstede is de massieve vierkante donjon, een typisch voorbeeld van vroeg 14de eeuwse militaire architectuur. Middeleeuwse woon – en wachttorens in zandsteen met drie bouwlagen en dak met ingesnoerde naaldspits. Gelijkvloerse binnenruimte voorzien van zandstenen tongewulf (tonvormig) en twee nissen. Erboven smalle muuropening met consoles naar woonverdieping met acht naar buiten versmallende schietgaten en muurkasten. Schouw met gotisch geprofileerde rechtstanden en gebeeldhouwd hoofd als afwerking ervan. Ladder naar de bovenverdieping met uitstekende korbelen en in de buitenwanden acht vierkante

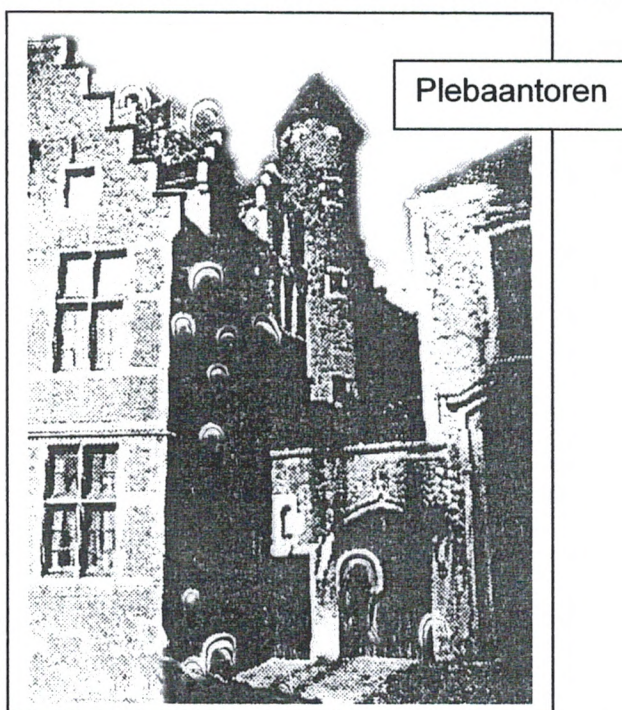
venstertjes om de omgeving te bewaken. Het schouwlijf zorgde er voor verwarming van de wachtpost en de slaapgelegenheid. (Beschermd bij K.B. 1951, restauratie in 1975 door architect A.G. Van Doren.

Niet alle torens hadden een duiventil.

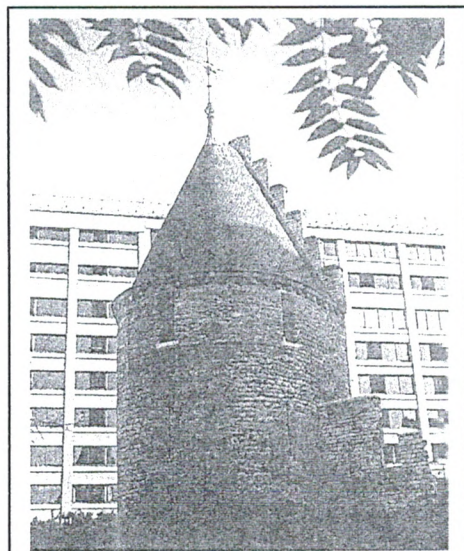
Andere voorbeelden hiervan zijn de verdwenen mottetoren te Elewijt, die een drietal woonverdiepingen telde, de burchttoren van Ter Heiden te Rotselaar, die in feite een torenburcht was (eerder dan een burchttoren), dus een burcht onder de vorm van een toren, waarin op meerdere verdiepingen voor de bewoners ruime torenkamers werden voorzien, onderling verbonden door een wenteltrap; het Hof ten Houte te Merchtem-Peizegem met zijn vierkante woontoren van vier verdiepingen en de Tomp in het Limburgse Achel die ook tezelfdertijd woning en verweerburcht was. Opvallend is ook dat de voet van de Rotselaarse toren bij uitzondering geen verhevenheid of motte omgeven door een gracht of een waterloop is, maar de sokkel van een echte waterburcht, gebouwd middenin de Dijle.

Steenpoort

Plebaantoren

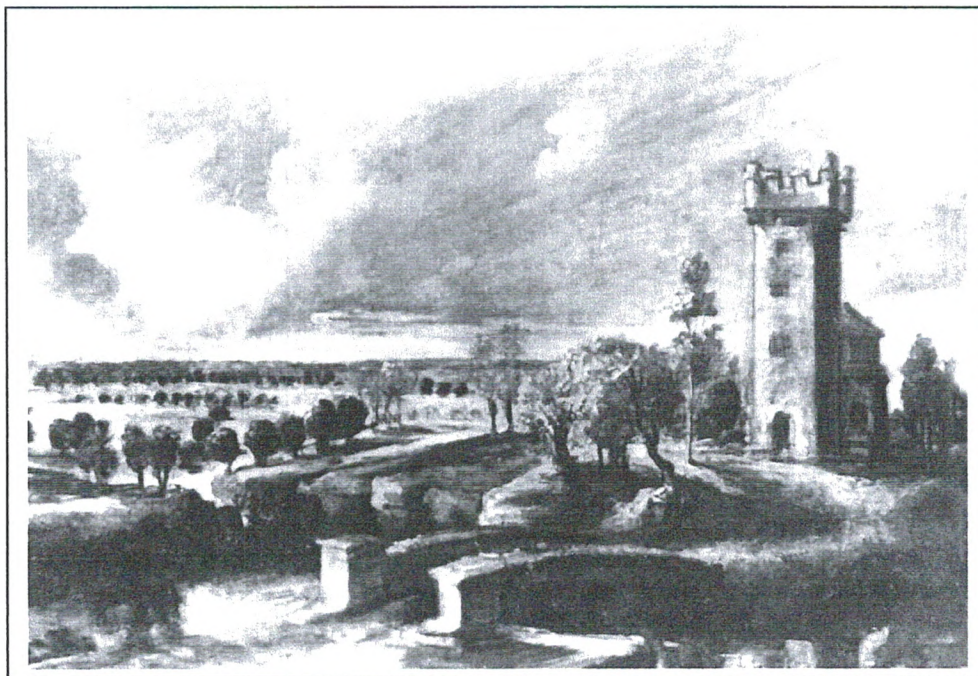

De Zwarte Toren, een van de weinige overblijfselen van de eerste ringmuur rond Brussel, die liep over de Broukèreplein en de Bisschopstraat tot aan het Sint-Katelijneplein.

We moeten er ook op wijzen dat talrijke thans nog bestaande torens nooit duiventorens zijn geweest, doordat ze in feite overblijfsels zijn van vroegere vestingmuren rond dorp en stad. Zó kennen we uit de eerste ringmuren van Brussel nog het reliëf van de Plebaantoren aan de Wilde Woudstraat, in de tuin van de deken van Sint-Goedele; aan het Katelijneplein de nog vrij gave Zwarte Toren; aan de Atheneumstraat tenslotte, waar vroeger de Cellebroeders –of Villerstoren stond, nog delen van de Steenpoort of Anneessenstoren, ten onrechte zó genoemd omdat Frans Anneessens er opgesloten werd.

De verdwenen mottetoren bij het Steen te Elewijt.

Op het doek "*Steen met toren*" (National Gallery, Londen) bewaarde Pieter Paul Rubens voor ons de herinnering aan een mottetoren achter het Steen te Elewijt.

Hij maakte tevens een studieschets van de toren zelf, op een kleine verhevenheid (motte), beschermd door een arm van de Barebeek met brugje er overheen (Asmolean museum, Oxford).

Zelfde onderwerp op “*Het tornooi*” (Louvre, Parijs). Net als te Rotselaar staan we hier voor een woonburcht, maar in zijn primitieve vorm met een kleine achterbouw (pachterswoning, neerhof, schuur, wagenhuis, stallingen enz...). Dat het een woontoren betrof, blijkt uit de drie vensters boven elkaar in de voorgevel, hetgeen evenveel verdiepingen impliceerde. De bouw in witte zandsteen van de streek dateert de toren uit de 12de eeuw.

Jan Verbesselt noteerde: “*Bij het opspitten van het historische en archeologisch verleden van dit bouwwerk hebben historici het over een houten uitkijktoren op het raakpunt van drie domeinen: de berg van Vilvoorde (Domkapittel van Aken), de hoogfeodale heerlijkheid Perk-Elwijt en de bezittingen van de Berthouts (Grimbergen, Eppegem, Weerde en Zemst). In de 12de eeuw werd de houten toren vervangen door een vrij hoge stenen meester-toren. De oorspronkelijke vesting stond op zowat 50 meter achter het kasteel*”

Voormelde historicus heeft inderdaad de plaats van de mottetoren gelokaliseerd op perceel nr. 328 toen hij schreef: “*het huidige plan van het Steen komt, na grondige veranderingen in de loop der eeuwen, niet meer volledig overeen met de plaats van de oorspronkelijke toren. Van de oude meester-toren of berg is hier geen spoor meer te verkennen. Motte betekent natuurlijke of kunstmatig opgeworpen heuvel, waarop de toren werd gebouwd, omzoomd door een wateromwalling. Wanneer we doorheen het bos het kasteel bereiken, bemerken we links een groepje bomen, dat aan het uiteinde van de kasteelvijver staat. Hier heeft de primitieve toren gestaan. Voorhof en berg moeten we plaatsen in het omwaterd gedeelte. Omvang van de motte en omgeving (10 ha) wijst erop dat het gaat om één van de voornaamste van de streek*”.

Dat de uitbreiding van de gebouwen zich gedurende de opeenvolgende eeuwen nog sterk had voortgezet, kunnen we vaststellen we bij de lezing van de verkoopaffiche van het domein in 1682, waar mottetoren en latere bijgebouwen vermeld staan: “*met eene groote Motte ende den hooghen vierkantighen Thoren int midden van dezelve Motte, rontsomme syne Vyvers geleghen met oock het Neer-hof met syne appaarte Pachters-woninghen, Schueren, Stallinghen ende alle andere toebehoorten 't saemen groot vier bund. 50 roeden rontsomme in syne Water-grachten*”

Toren en bijgebouwen bestonden dus reeds, 42 jaar na Rubens dood. Dit is een interessant gegeven, want Rubens beeldde de toren af op enkele schilderijen, maar bovendien heeft noch hijzelf, noch zijn weduwe, Helena Fourment, noch haar tweede echtgenoot, graaf van Bergeyck, hem laten slopen! Anderzijds was van de toren uit Rubens tijd geen sprake meer in de akte van verkoop door architect Dewez op 5 november 1773. De afbraak moet dus gebeurd zijn tussen 1682 en 1773.

De oplossing ligt bij kasteelvrouw Albertina Wijnants (+1771). Aan haar danken we de renaissancegebouwen, die thans de bijgebouwen van het Steen vormen: oranjerie, duifhuis, neerhof, stallingen, wagen –en koetshuizen, rentmeesterhuis (1754), gastenverblijf met kapel (1755). We mogen dus aannemen dat zij de mottetoren en al zijn bijgebouwen nog gekend heeft en ze allen door nieuwe verving. Het viel ons op dat zij in het midden van de nieuwbouw een duiventoren liet optrekken, waaruit we kunnen afleiden dat dergelijke toren ook op het neerhof van de motte had gestaan. Het slopen van de mottetoren en zijn achterbouw zou dan op haar bevel geschied zijn op het ogenblik dat deze overbodig waren geworden, dit is in 1755.

Afhankelijkheden van het Steen te Elewijt, met hovenierswoning, oranjerie, duiventoren en paardenstallen (1754) – (foto 1914/1918 © IRPA-KIK 9007ZA)

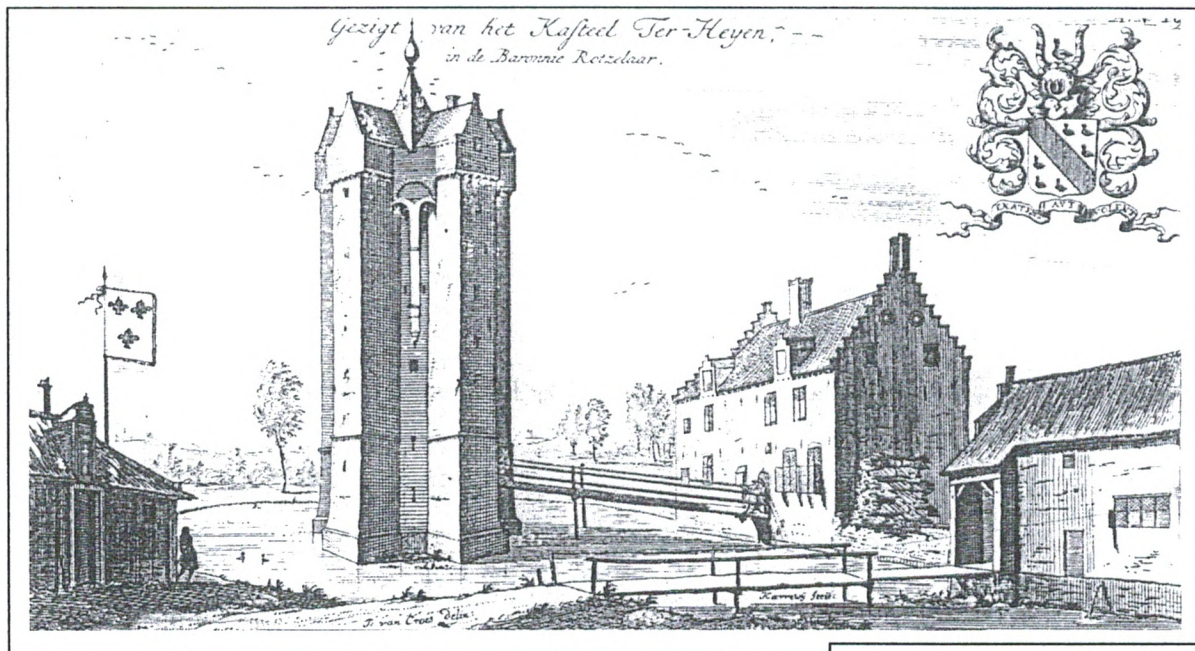

Renaissancehof, gebouwd ten tijde van Albertina Francisca de Wijnants, overleden op 30 november 1771. Na restauratie 1867-1875 met overkapte duiventoren. (foto Anna Denies, 1970).

Burchttoren van Ter Heiden was een torenburcht.

In het noordoosten van de dorpskom van Rotselaar rijst de 30 meter hoge toren van Ter Heiden op als oude burchttoren op de Dijle, een omwalde woontoren uit de 13de eeuw met zeven verdiepingen, opgetrokken in baksteen, met lagen bruinrode ijzerzandsteen uit de streek en witte zandsteen, op funderingen van elders gedolven zandsteen. Burchttoren op 3 juli 1942 en omgeving op 18 februari 1949 als beschermd gerangschikt.

Eén van de heren van Rotselaar, wiens voorvaders deelgenomen hadden aan de kruistochten, zou in voormelde eeuw tot de conclusie gekomen zijn dat elke toren niet noodzakelijk een burcht behoefde te zijn, maar zelfs als woonburcht kon fungeren. Hetzelfde gebeurde in Achel, waar midden 14de eeuw een burcht gebouwd werd, die slechts bestond uit één toren. Het was voor die tijd zeker een origineel idee om en kasteel in de vorm van een toren te bouwen en de twee functies (woonst en verdediging) in één complex samen te brengen. Het werd derhalve een toren –en waterburcht midden in de Dijle, ter verdediging van het achterliggend Dijledal. De gedachte aan de Noormannen, die via de rivieren het land veroverden, speelde hier duidelijk mee!

De plattegrond werd een Grieks Kruis (kruistochten!) met afgesneden binnenhoeken.

De zeshoekige kern, waaruit de vleugels naar boven springen, wordt steeds breder naar boven toe. Zulks verleent het gebouw een eigenaardig aspect. Dit zwaardere deel van het metselwerk rus op ronde bogen, waarachter zich lange kraagstenen bevinden onder de werpgaten. Een ophaalbrug verleende

toegang tot de hooggelegen overwelfde benedenverdieping. De ruime torenkamers van de bewoners zijn onderling verbonden door een wenteltrap. Dit merkwaardig gebouw draagt sinds de 17de eeuw een klokkentorentje met vier puntgevels.

Blijkens deze ets van J. Harrewijn naar een tekening van J. van Croes, was de toren van Ter Heiden (13de eeuw) te Rotselaar door een houten brug verbonden met een nieuwe woning op de oever van de Dijle (Uit Cantillon, Vermakelijheden van Brabant, Amsterdam, 1770.

Foto: Josine Lauwers

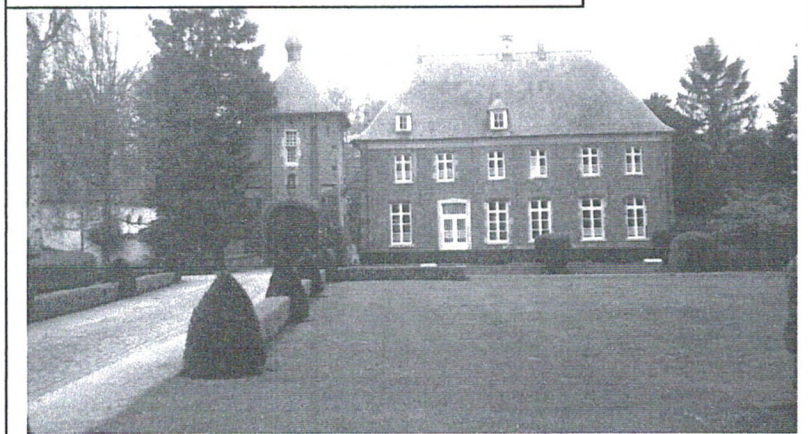

Arnout van Eynatten en Schoonhoven, heer van Ter Heiden, bouwde in 1631 op de oever, aan de voet van de toren, een fraaie vrijstaande woning in traditionele bak –en zandsteenstijl. Zijn wapen, waarop we drie eendjes en drie visjes telden, siert de voorgevel. Blijkens een ets van J. Harrewijn werd de toren toen door een houten brug verbonden met de nieuwe woning. Achterleen der heren van Rotselaar, werd het in de 18de eeuw tot baronie verheven.

Het gebouw werd in 1870 uitgebreid met een ruime nieuwbouw met schouw, droogeest en wagenhuis, toen er door Theodore Smedts een brouwerij gevestigd werd, die de bieren “De Toren” in handel

bracht. De zoon, René Smedts, kocht in 1938 brouwerij Wouters aan te Kampenhout en noemde zijn aanwinst, onder invloed van de Rotselaarse toren, voortaan de “Brouwerij Biertoren”, die door zijn zonen Edgard en Paul vanaf 1968 werd overgenomen.

De omgrachte pastorie van Wezemaal is een dubbelhuis (1624); ernaast poortoren (1638), die de vroegere ophaalbrug bediende. Achteraan portiershuis (1685), thans hovenierswoning (foto: Josine Lauwers, 2001)

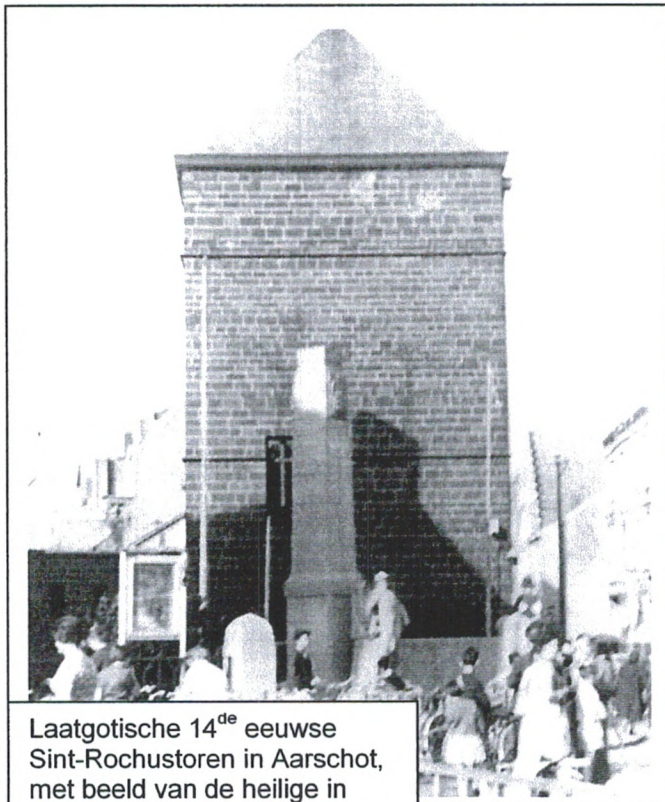
Bij een bezoek in 2001 aan de pastorie van Wezemaal vertelde de gids dat de toren een duiventoren was, omwille van de drie gaten in elk van de gevels. Ons kwamen deze voor als steigergaten onder de kroonlijst van het dak en waren er geen duiven mee gemoeid!

De toren met puntvormig dak en kettinggleuven in het metselwerk van de voorgevel herinnerden

aan de vroegere ophaalbrug die over de gracht lag en die toenmaals door de portier diende opgehaald en neergelaten.

Nog merkwaardige torens.

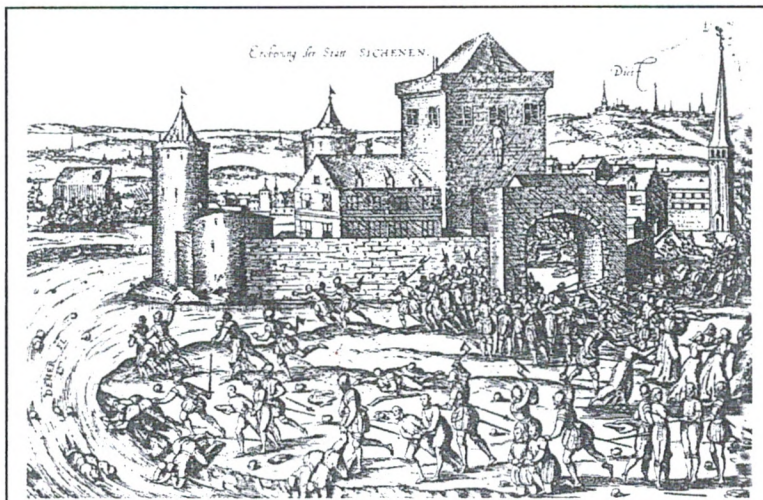
In Aarschot zijn er ook een tweetal torens, die ons aanspreken, als was het maar om reden van hun eigenaardige naam. Met 's Hertogenmolens en de overblijfsels van de Braekepoort, (tussen Bergstraat en Tieltsebaan, aan de Vestingstraat) die in 1911 werd afgebroken, is sinds 1936 beschermde Orleanstoren of Aurelianustoren (kruispunt van Romeinse wegen) het enige restant van de Middeleeuwse stadswallen. Op een hoogte van 52 meter wijst een oriëntatietafel er een prachtig vergezicht over de Kempen aan. Achter het golvende Hageland, aan de westerkim is de Sint-Romboutstoren van Mechelen te zien.

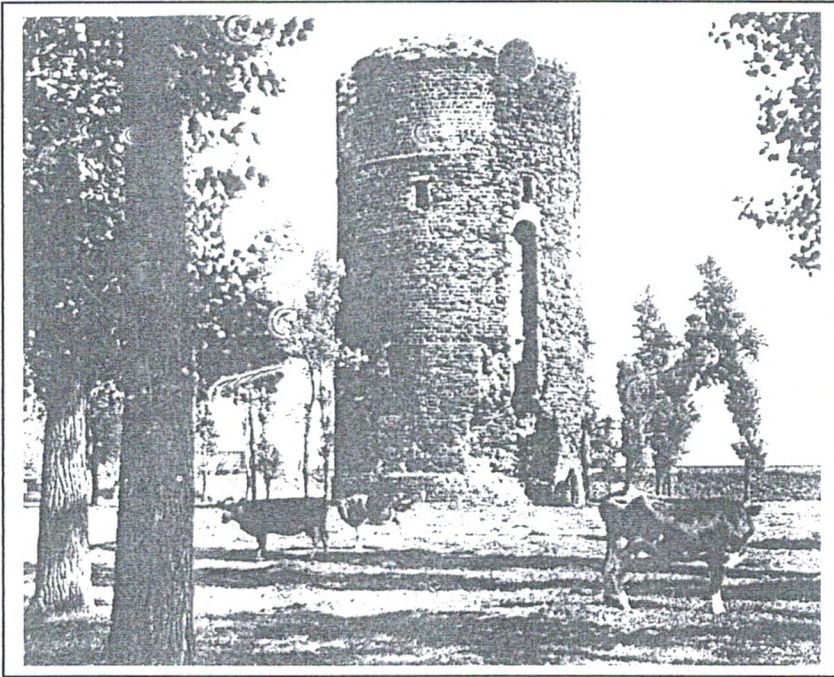
Laatgotische 14de eeuwse Sint-Rochustoren in Aarschot, met beeld van de heilige in een nis aan straatzijde, is een overblijfsel van de voormalige lakenhalle, thans dienst voor Toerisme.

De Grote Markt heeft enkele gevels in historische wederopbouwarchitectuur uit 1920-1925. In het midden staat een monumentale pomp van ca. 1710, door het stadsbestuur op een waterput geplaatst en die sinds 1959 beschermd is. Aan de ingang van de Th. De Beckerstraat staat de laatgotische 14de eeuwse Sint-Rochustoren, en bij K.B. van 25 maart 1938 beschermd gebouw. In een nis aan de straatkant staat een oud Sint-Rochusbeeld, patroon van de stad. Overblijfsel van de voormalige lakenhalle, was weleer de vergaderzaal van de magistraat, vervolgens archiefkamer, in 1962 politiecommissariaat, thans dienst van Toerisme. Aan de steenweg naar Betekom ligt de voormalige hofstede van de heerlijkheid

Meynaertshoven, Wit Torenke, met 16de eeuws traptorentje en woning met wagenhuis uit de 2de helft van de 18de eeuw.

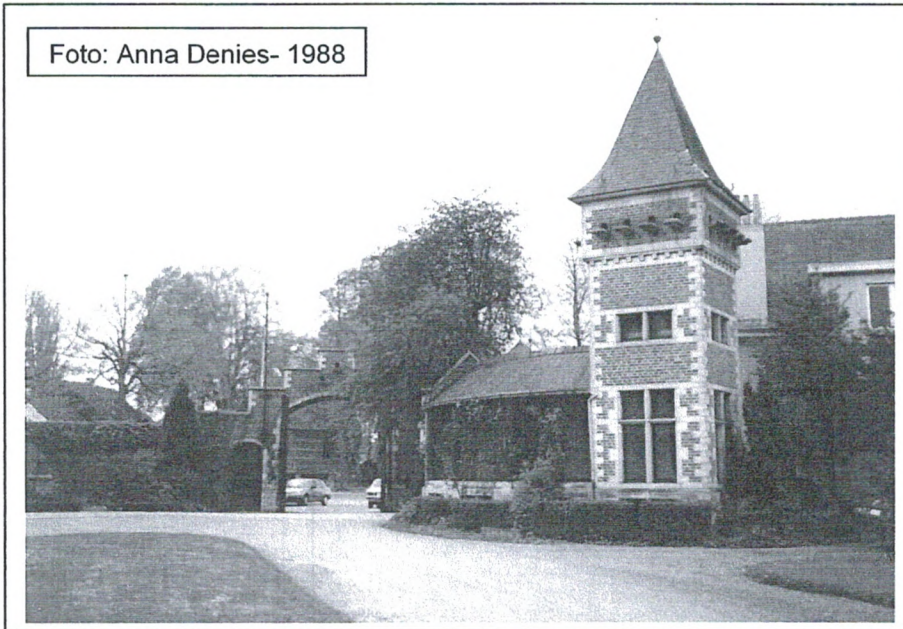
De Spanjaarden veroverden Zichem in 1578. De verdedigers werden met tweeen aan elkaar gebonden en in de Demer geworpen. (Ets uit W. Bauratius "Plemographia" Amsterdam, 1662). De Marketoren of Maagdentoren, laatmiddeleeuwse ijzerstenen burchttoren uit de 14de eeuw, enig overblijfsel van de vroegere stadsmuren der heerlijkheid Zichem. De

naam Marketoren (mark=grens), wijst op het versterkt kasteel, grenspaal tussen Brabant en Loon. Hij is 30 meter hoog, heeft muren van 3,5 meter dikte, bezit een fraaie schoorsteenmantel, een ruime zaal boven gewelven met schildvormige sluitsteen en resten van een stenen trap naar de vroegere verdiepingen. De Maagdentoren stoelt op een legende over drie nonnetjes, die er asiel zochten tegen

geile soldeniers. De stad werd bij herhaling belegerd en ingenomen door Spanjaarden, waarbij de burgers het telkens moesten ontgelden. In 1578 werden door de Spaanse troepen meer dan 100 verdedigers van de stad, twee aan twee vastgebonden, in de Demer verdrinken.

Foto: Anna Denies- 1988

Op de Hasseltberg, grondgebied Meise, aan de autosnelweg en de grens met Wolvertem, ligt het omheind en boomrijk domein "Ter Hasselt". Er tegenover staat het Hof ter Hasselt, waarvan het woonhuis een ouder kern bevat. Een twee verdiepingen hoge vleugel van vijf traveeën onder

een schilddak met dakkapellen, door ankers gedateerd 1663, doch grondig gerestaureerd en ingebouwd tussen recente vleugels in de 20ste eeuw, opgetrokken in niet-traditionele bak –en zandsteenstijl. Opmerkelijk is de fraai gerestaureerde duiventoren, eveneens in brikken, geritmeerd door hoekblokken in zandsteen. Kruisko zijnen op het gelijkvloerse niveau, bolko zijnen op de 1ste verdieping, duiventil onder het tentdak, afgedekt met leien. Aan elk der vier zijden duivenkijkers met landingsplankje.

Inventarisatie van torens. (uit "Bouwen in Vlaanderen, Vlaams-Brabant) – 1975.

Alseberg – Hof te Ingendaal (1321), duiventoren onder schilddak, gedateerd boven de inrijpoort.

Averbode – De duiventil op het voorplein van de abdijhoeve werd in 1926 afgebroken. Toch bezit de abdij nog een duiventil in de voorgevel van het washuis (1623). Bij het bouwen van de nieuwe boerderij (1949) werd een duivenhok voorzien boven de toegangspoort tot het erf.

Beert – Hof ten Puttenberg met hoog opgetrokken en slanke duiventoren.

Beigem – Hof ten Doorn, poortgebouw van bak – en zandsteen en arduin, voorzien van een duiventil.

Berg-Lelle – Molenaarshuis, met rechts zijpuntgevel met duiventil en twee getraliede zoldervenstertjes.

Bertem – In het Hof van Overdijle, in de buurt van de romaanse Sint-Pieterskerk, bevond zich de duiventoren (17de eeuw), nu sedert jaren gesloopt.

Bever-Comijn – Gesloten hoeve: inrijpoort met arduinen posten en houten latei (draagbalk), achteraan een duiventil.

Bierbeek – Schotteshof, eertijds gesloten hoeve uit 17de-18de eeuw, met vierkante poorttoren en duiventil.

Bierbeek – Katspoelhof (1767) gesloten hoeve met poortgebouw en duiventil.

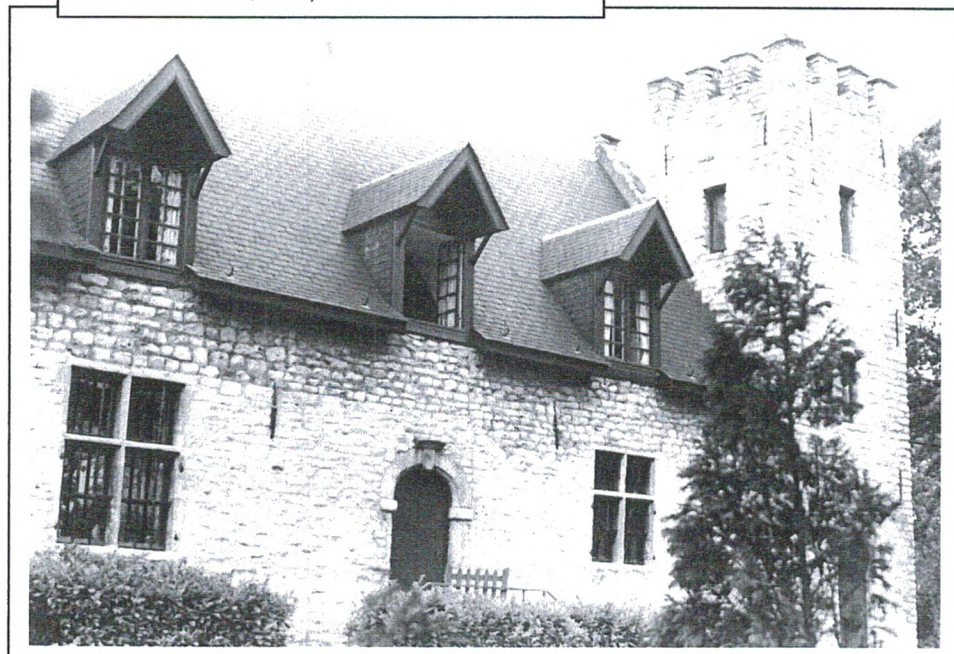
Bierbeek-Opvelp – Aan n de Velp, voormalig Jezuïetenhof: boven de inrijpoort een duiventil met mansardedak.

Boutersem-Vertrijk – Roosbeekstraat: inrijpoort met duiventil bij vroegere omvangrijke hoeve uit de 18de eeuw.

Brussegem-Oppem – Hof ten Steene met voormalige donjon (12de – 13de eeuw), woontoren met kelderverdieping en twee bouwlagen met zadeldak.

Diegem – Kasteel Marga, ingangspaviljoen van vroeger waterburcht (15de eeuw). Bovenste verdieping is ingericht als woonruimte met vensterbanken, een latrine en een stookplaats.

Cijnshof Vermeren (1762) met zg. donjon of slottoren
foto: Anna Denies, 1970

Diegem –
Broekstraat:
hoeve met z.g.
donjon of
slottoren (1762),
landgoed met
park en vijver ter
hoogte van
voormalige 's
Hertogenmolen
op de Woluwe.

De 13de eeuwse waterbrucht blijft enkel, op een eilandje in een prachtige vijver, de beschermde ronde bakstenen Sint-Alenatoren met gotische zaal (15de eeuw) over © KIK 3651A

Dilbeek – Het 13de eeuwse resterende slot en sedert 1946 beschermde ronde bakstenen Sint-Alenatoren met zijn gotische zaal (15de eeuw), gelegen in een eilandje middenin een prachtige vijver.

Elewijt – duiventoren, middelpunt van de afhankelijkheden (1754) van het Steen, met hoevenierswoning, oranjerie, vleug, stalling en koetshuis.

Erps-Kwerps – Op het omgracht domein bij hoeve “*Ter Bruggen*”: poorttoren met duiventil (18de eeuw), stilistisch aanknopend bij Franse klassicistische stijl.

Gaasbeek – Uit 1550 daterende “*Keizer Kareltoren*”.

Goetsenhoven – Rustoord: boven de inrijpoort een met tentdak bekroonde duiventil (1730).

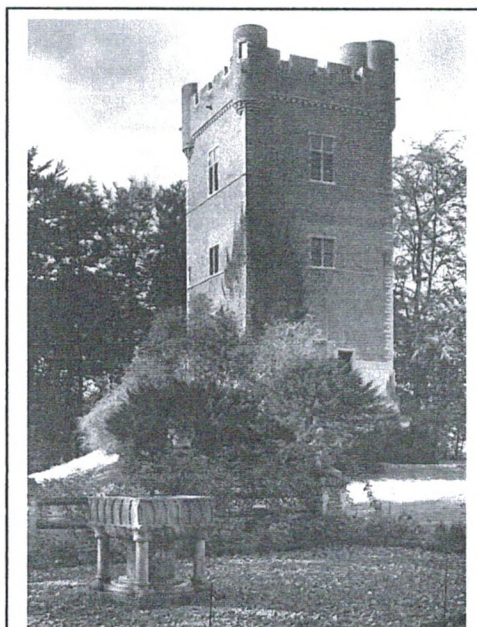
Grimbergen – Ruïne van het eens machtige Prinsenkasteel. Staan nog overeind een vier verdiepingen hoge donjon met uurwerkplaat en een drie verdiepingen hoge hoektoren.

Grimbergen – Hof te Poddegem: behorend tot het type van de Middeleeuwse versterkte hoeve, oudste vermelding in 1245. Het oude torencomplex, opgetrokken op een motte en deels omringd door een watergracht, is gerestaureerd, doch niet meer bewoond. Oudste element is de hoge vierkante donjon met tentdak, opklimmend tot de 14de eeuw. Ten zuiden ervan en ermee verbonden, een woontoren met zadeldak tussen trapgevels, daterend uit het begin 16de eeuw.

Groot-Bijgaarden – Losstaand van het kasteel een vierkante donjon (1347) van 30 m hoog, met drie bouwlagen boven een souterrain, in de jaren 1910 en 1930 gerestaureerd en heropgebouwd.

Gekanteld platform met ronde spietorentjes en oversteek.

Groot-Bijgaarden – Van Beverenstraat, kasteelhoeve, voorzien van een prachtige poorttoren met arduinen wapenstein.

Kasteel Groot-Bijgaarden(1347) © KIK 56088B

Haacht – Wechtersesteenweg: ruime en omgrachte 17de eeuwse ingesloten hoeve Craeneveld, vroeger het Hof ter Hofstad (Premonstratenzenabdij van het Park), met woon –en karrenhuisvleugel, inrijpoort met duiventoren (1664).

Heverlee-Egenhoven – Tussen Voer en Dijle: de voormalige hoevegebouwen van het buitengoed “*Jezuïetenpachthof*” (1747), voorzien van duiventoren met tentdak en windwijzer aan de Kapeldreef.

Hoegaarden – Op de bovenverdieping van het poortgebouw bij de pastorie (1747) een duiventil onder een mansardedak.

Hoegaarden-Hoksem – pastoriestraat: gesloten hoeve met poortgebouw, voorzien van rondbooginrijpoort, duiventil en mansardedak (18de eeuw).

Honsem-Bavelom – zavelbeemd: hoeve van ingesloten type uit de 18de eeuw, voorzien van poortgebouw met duiventil (1760).

Honsem-Neervelp – Kleinheidstraat: gesloten hoeve “*Kleine Blauwe Schuur*” (1733): poortgebouw met duiventil en brede rondboogdeur.

Honsem-Opvelp – Culotestraat: gesloten hoeve “*Berkenhof*” (1775), eertijds eigendom van het Van Dalecollege te Leuven, voorzien van poortgebouw met duiventil.

Kapellen – dorpstraat: zadeldak met zandstenen puntdakvenster van het Rijhuis (1813) bezit een duiventil.

Kortrijk-Dutssel – Gobbelstraat: middelgrote “*Koningshoeve*”, bestaande uit afzonderlijke gebouwen rondom een rechthoekig erf, heeft omheiningmuur met duiventoren, bekroond met windwijzer en gedateerd 1834.

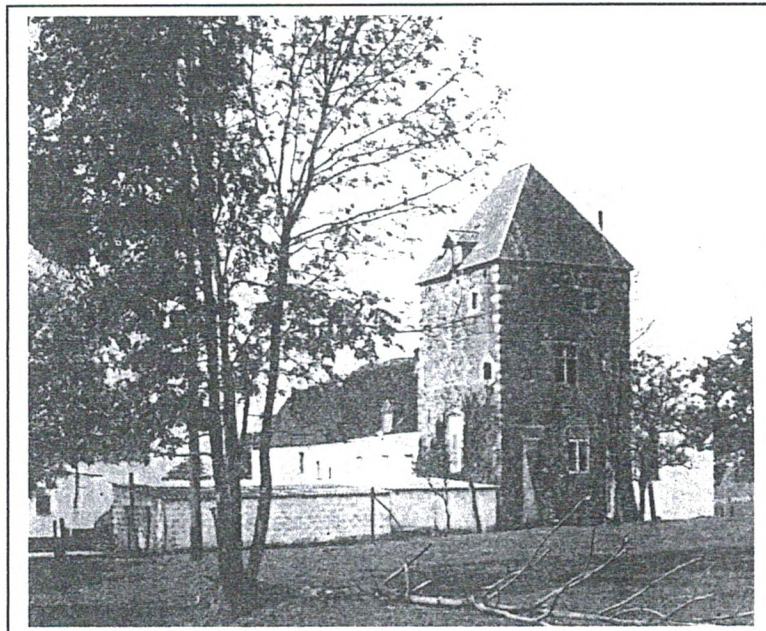
Kumtich – Dorpplaats: ruime gesloten “*Vroenhoeve*” (17de-18de eeuw), vermoedelijk een kloosterhoeve van Heylisse, is voorzien van een duiventoren.

Kumtich – pastorie vermoedelijk eertijds voorzien van een duiventoren (muurankers 1727).

Lubbeek – “*Herendaelhoeve*” (1698-1727) was eigendom van de Parkabdij. Nieuw duyfhuis uit 1566 bestaat niet meer, evenmin als de 17de eeuwse woontoren, die bij het begin van W.O. I, uit vrees voor Duitse beschietingen, afgebroken werd.

Melsbroek – Kasteel Snoy; twee van de vier torens uit de omheiningmuur deden vroeger dienst als duiventorens, enkel voor consumptie.

Merchtem – “*de Motte of den Bergh*” was eertijds eigendom van de heren van Merchtem die er na de vernieling van hun eerste burcht, naast de kerk in 1580 een nieuw kasteel optrokken.

Merchtem-Peisegem – “*Hof ten Houte*”, eertijds leen van het hertogdom Brabant, dat in 1310 behoorde aan de Brusselse familie Eggloy en nadien overging naar andere adellijke families.

Oorspronkelijk een vierkante Woontoren met drie bouwlagen (tot in de 19de eeuw vier verdiepingen), heden afgedekt met een spits schilddak.

Neerijse – Oude pastorie uit 1750 in Lodewijk XV-stijl. Omvat paardenstal, karhuis, poortgebouw en duiventil.

Neerwinden – Zavelstraat: hoeve “*Pachthof van Pierco*” (18de eeuw), met poortgebouw en duiventil (1778).

Oetingen – kasteel van Heetvelde, voormalige burcht op de grens van de huidige provincies Brabant, Henegouwen en Oost-Vlaanderen. Vierkante donjon uit de 16de eeuw, met vier bouwlagen. Schietgaten in de kelderverdieping en voorts kleine rechthoekige muuropeningen.

Oorbeek – (hoek kapel en Begijnstraat): gesloten 18de eeuwse hoeve met duiventoren.

Sterrebeek – Aan de ingang van het kasteel “*Ter Meeren*” staat sedert 1930 een zijtoren, die weggebroken werd van het kasteel van Beaulieu te Machelen.

Sint-Pieters-Rode – Fraai gerestaureerde pastorie met middentravee, bekroond met bakstenen trapdakvenster en duiventil.

Tervuren – Brusselstraat: Bij de hoeve “*Melijn*” treft men nog resten van een duiventoren aan.

Tienen-Vissenaken – Aan de Velp, heeft de pastorie uit 1636 een typische inrijpoort met duiventil bovenaan.

Vossem – Gesloten hoeve “*Hof van Oudenaarde*” (1751 en 1755), met rondbooginrijpoort onder vierkante duiventoren.

Wommersem – De ruime gesloten hoeve “*Bosselenhof*”, die vroeger omsloten was met grachten, is voorzien van een poortgebouw met duiventil (1736).

Bronnen:

Lauwers J. – Steenokkerzeel, Ter Ham, Wambeek en Humelgem (deel II), 1985.

Verelst A. – Duiventoren van Epepegem dra als reliek van Kettenhuis in Bokrijk, tijdschrift “Brabant” nr. 2, april 1979.

Wauters A. – Histoires des environs de Bruxelles, deel 6c, edition culture et civilisation, Bruxelles 1972.

Verbesslt J. – Het parochiewezen in Brabant tot einde 13de eeuw, deel XI.

Nauwelaers J. – Histoires de la ville de Vilvorde, deel I, Kortrijk 1941.

De Maegd en Van Aerschot – Bouwen in Vlaanderen, deel 2n, Vlaams-Brabant, Halle / Vilvoorde NV Snoeck&Ducaju Gent 1975

Dumont G.H. – Burchten en Kastelen in België – NV Historia, Brussel 1973.

Wyvekens P. – Kunststeden: Brussel, Artis-Historia, Brussel 1997.

Van Overstraeten, Gids voor Vlaanderen, VTB, Antwerpen 1957.

Van Overstraeten, Gids voor Vlaanderen, VTB, Antwerpen 1966.

Gerits J, Gids voor Vlaanderen, VTB, KB en uitgeverij Lannoo, 1995.

Vandeputte O., Gids voor Vlaanderen, VTB-VAB, KB en Lannoo, 1995.

Percval A., Heyman C en Van Dormael H., Vlaanderen rijke lappendeken, Davidsfonds, Leuven 1976.

Arren P. Van kasteel tot kasteel, deel 1. Hobonia, Kapellen-Hoogboom, 1985.

VRIENDSCHAP

*Vriendschap
Dat is geven
Zonder nemen*

*Vriendschap
Dat is helpen
Als het kan*

*Vriendschap
Dat is meer dan
Woorden zeggen*

*Vriendschap
Is een beetje
Houden van*

**Erfgoeddag 26 april 2009
"UIT VRIENDSSCHAP"**

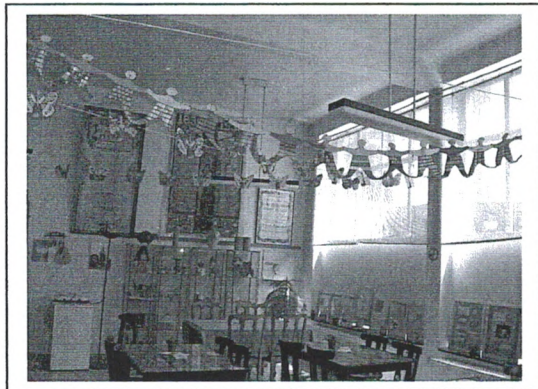
Schoolvriendschap.

Kinderen zijn bestemd voor het geluk. Maar hoe zullen ze opgroeien tot gelukkige mensen wanneer ze geen blijde jeugd, vrienden en vriendschap hebben gekend? Elke opvoeding, immers die haar naam verdient, hoort evenzeer een opvoeding te zijn tot de realiteit van het leven met al zijn verplichtingen en de vriendschap die dat leven zal meebrengen.

In de klas, bij je vrienden, ziet men dat vriendschap iets breekbaars is, dat je, je iedere dag opnieuw moet inzetten, dat vriendschap nooit voor altijd gewonnen is. Een discussie bij het spel, een ondoordacht woord, de manier waarop je elkaar bekijkt... en de vriendschap wordt al bedreigd.

Maar misschien kan men vriendschap een heel leven bewaren door een gedicht te schrijven, een tekening te maken, een voorwerp door te geven.

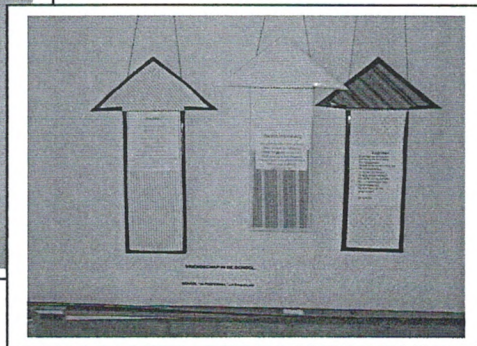
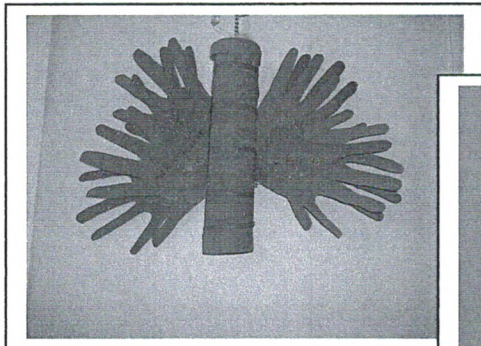
De Gemeentelijke basisschool "de Pimpernel" bevestigen en verstevigen hun vriendschap door mee te werken aan de Erfgoeddag "Uit Vriendschap".

Negentien leerlingen van het eerste leerjaar maken een vriendschapsslinger met allemaal gekleurde figuurtjes.

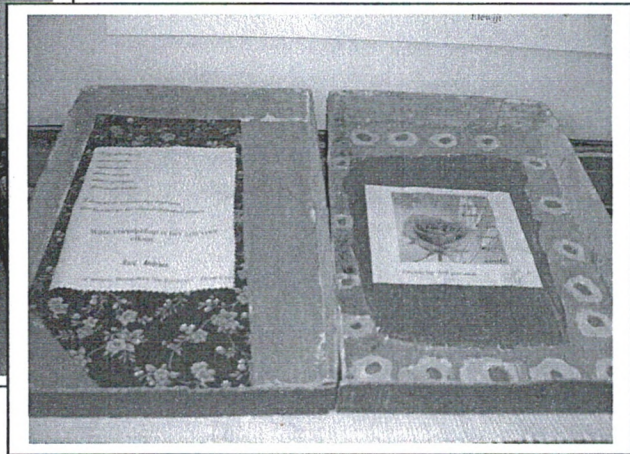
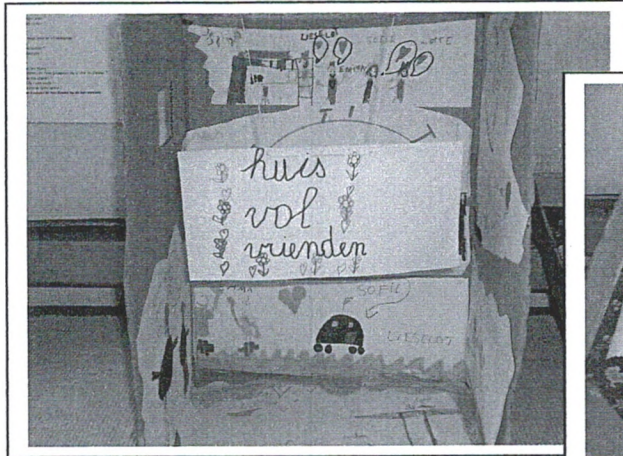
Drie en twintig vlinders als symbool van vreugde en vriendschap door de leerlingen van het tweede en derde studiejaar.

Achttien leerlingen van het vierde leerjaar maken vier beschilderde dozen met gedichtjes over vriendschap, één vriendschapsdoos met daarin getekende handvlinders met woorden over vriendschap.

Zinnen en gedichtjes op vier grote vriendschapspijlen door veertien leerlingen van het vijfde leerjaar.

Al deze kinderen werden begeleid door Juff. Dina en Marion.

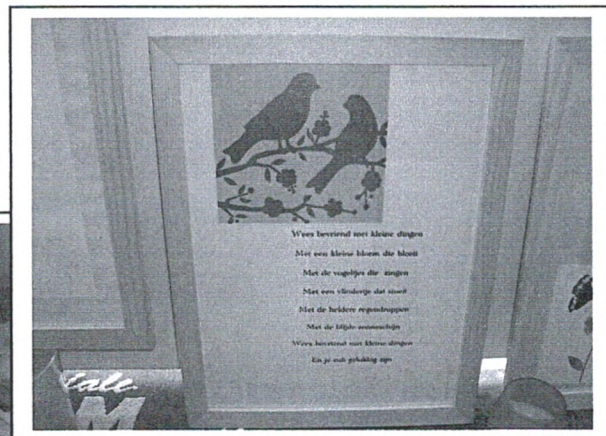
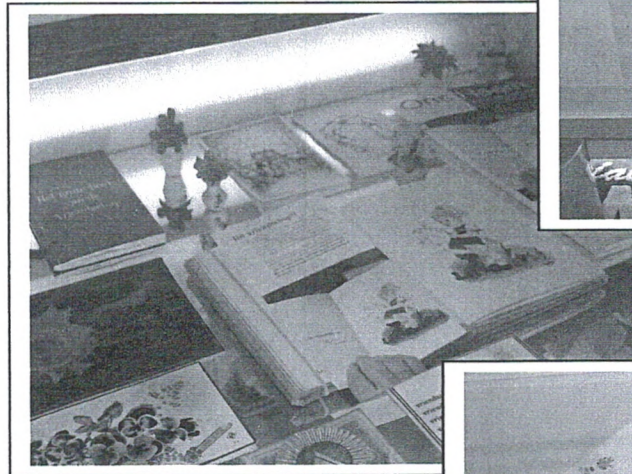

Kindervriendschap.

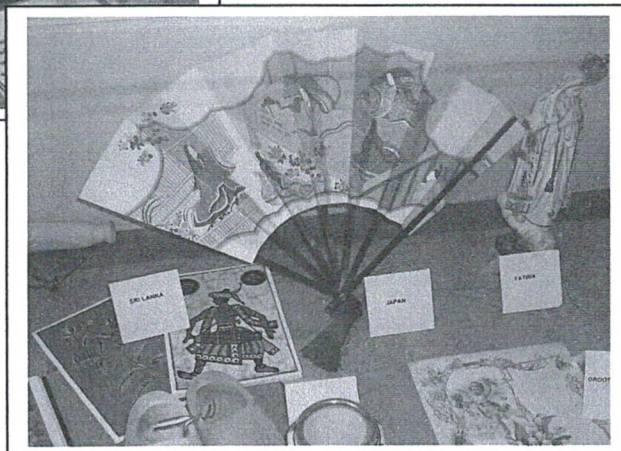

Vriendjes en vriendinnetjes zijn essentieel in een kinderleven. Kindervriendschap brengt spel en samenhang, maar net zo gemakkelijk teleurstellingen en tranen. Geen kind beleeft vriendschap hetzelfde, maar een ding is zeker; het is een basisbehoefte van ieder kind om iets te delen met of zichzelf terug te vinden in een ander.

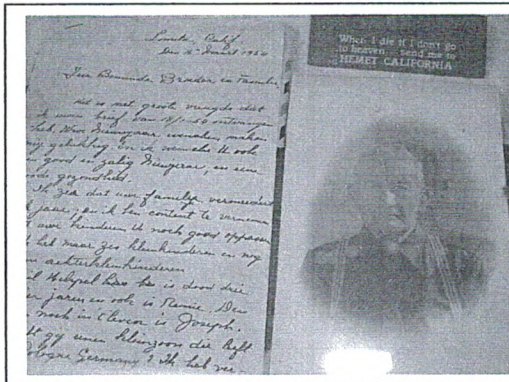
Poëzievriendschap

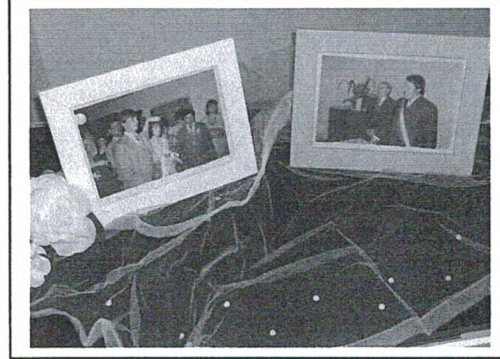
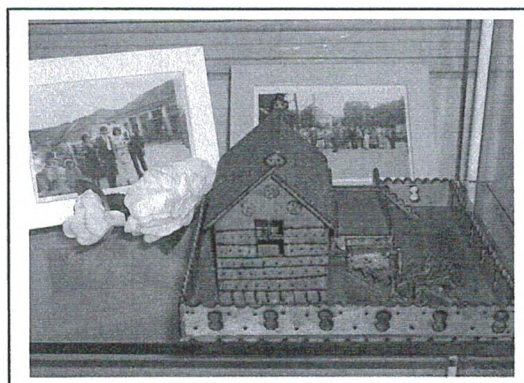
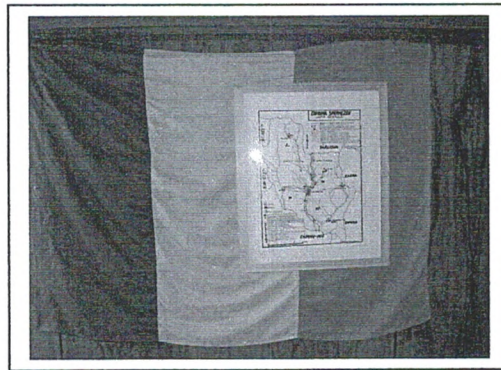
Vriendschapsgeschenken

Vriendschap zonder grenzen.

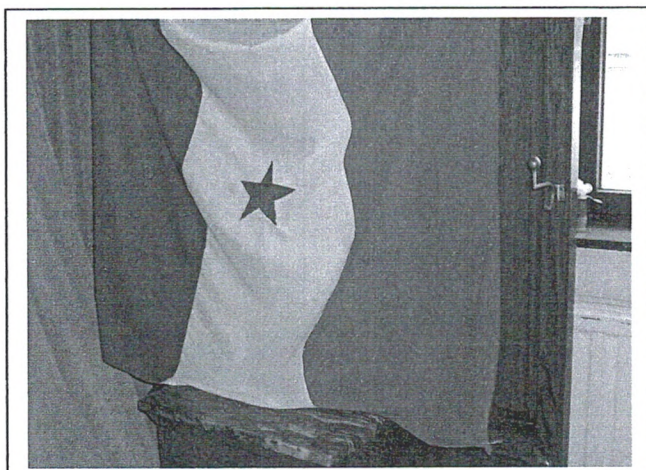

Spermeceu een dorp in de provincie Bristrita-Nassaud, Transsylvanië in Roemenië kreeg in 1989 een band met de gemeente Zemst waarop vrij vlug een vereniging groeide "Vrienden van Spermeceu", die ondertussen 20 jaar bestaat. De eerste kennismaking met het adoptiedorp gebeurde in 1990.

Tien huwelijken kwamen tot stand tussen beide dorpen

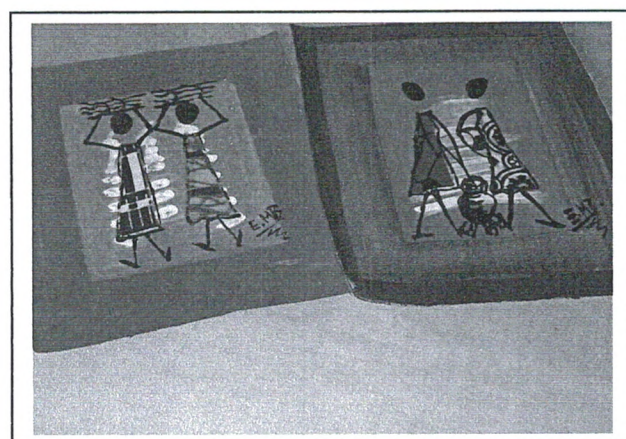
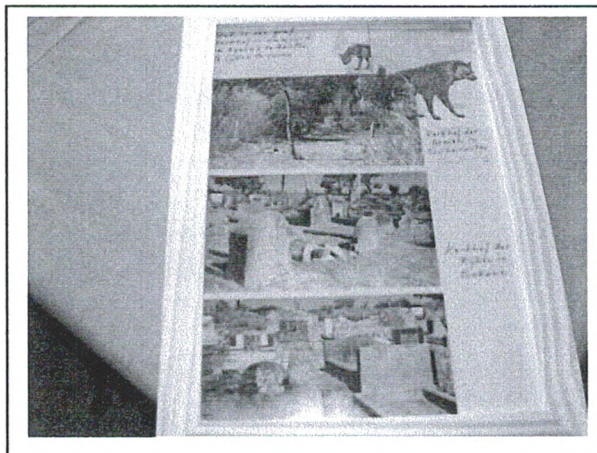
Sokone in Senegal.

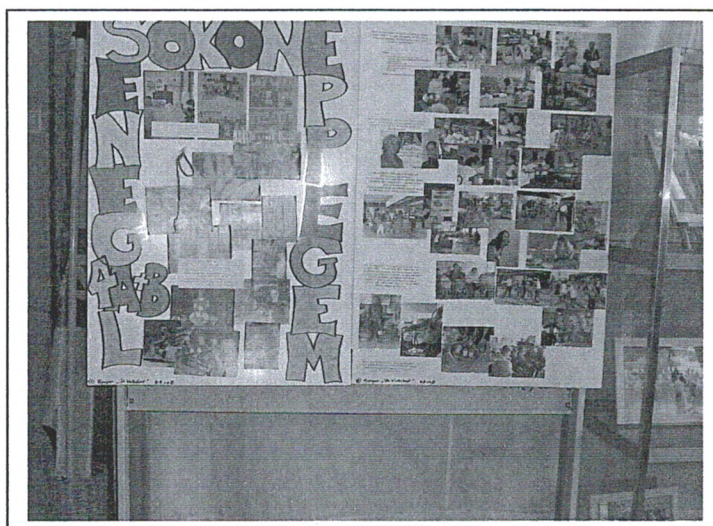
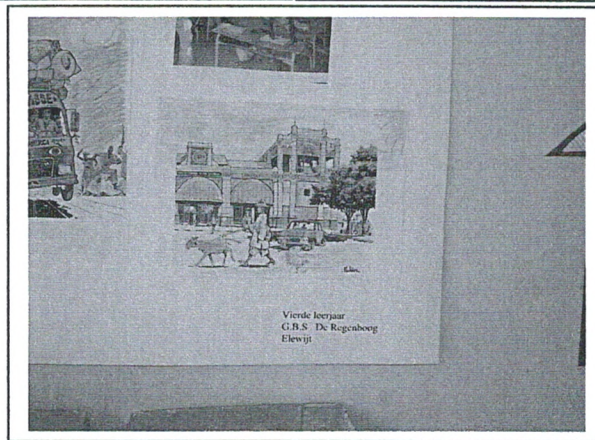
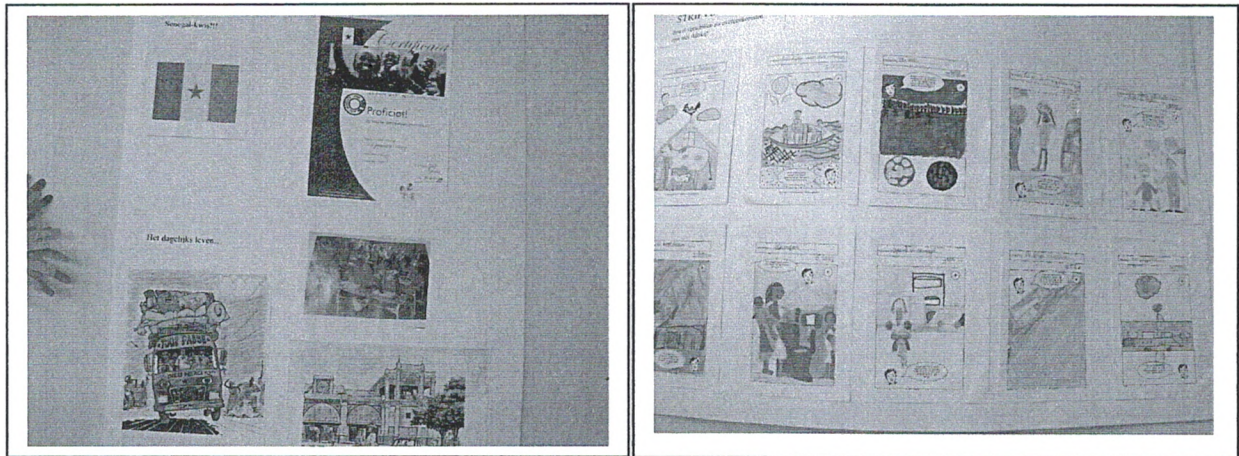
Zemst engageerde zich om Sokone bij te staan in haar evolutie naar een sterker bestuur en een betere dienstverlening van de bevolking. Een gezondere leefomgeving, ook het bijbrengen van de technieken van de compostering. Met een actie communicatie werd door ondersteuning van de gemeente Zemst een telefoon –en internetaansluiting in het gemeentehuis gerealiseerd. Ook de archiefzorg en de ordening ervan

werd aangepakt.

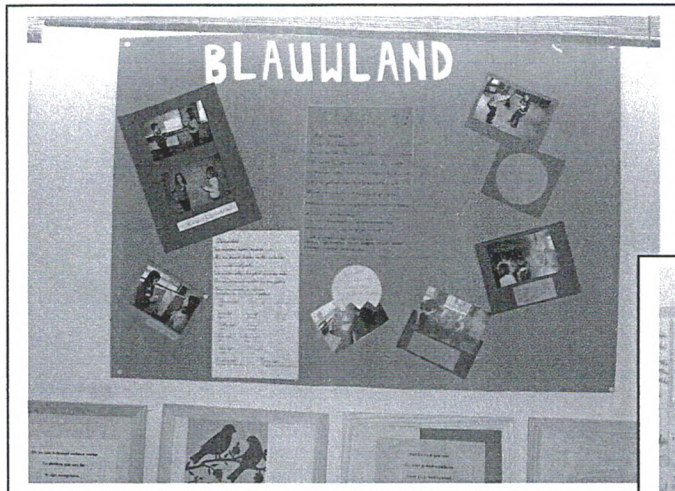
Xaritoo (wat vriendschap betekent in het Wolof's) is een onafhankelijke vrijwilligers beweging die zich engageert om de Zemstse leefgemeenschap te sensibiliseren voor de ontwikkelingssamenwerking in de regio Sokone.

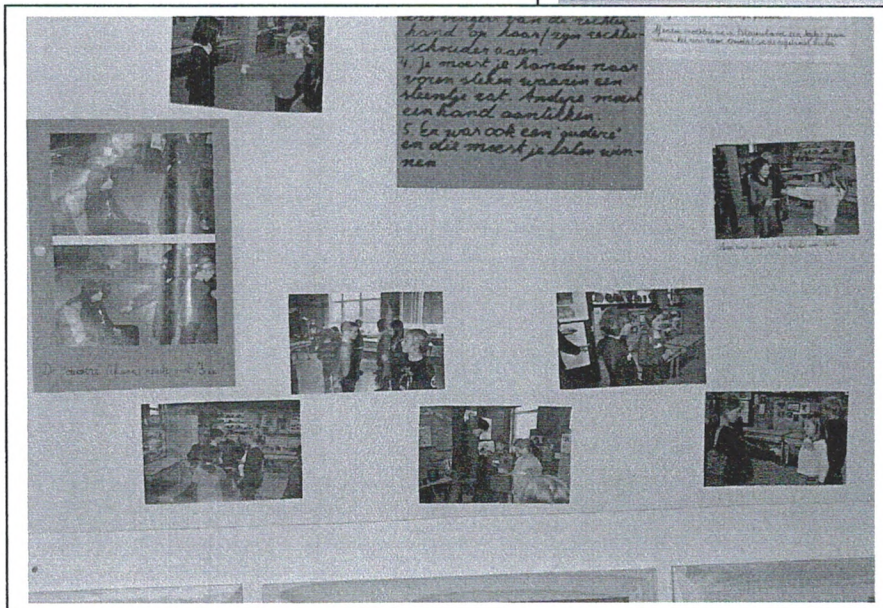
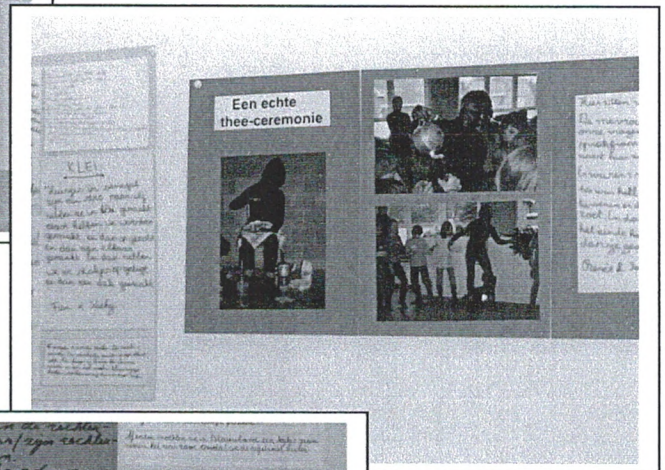
Tekeningen van de gemeentelijke
basisschool "de Regenboog"
uit Elewijt

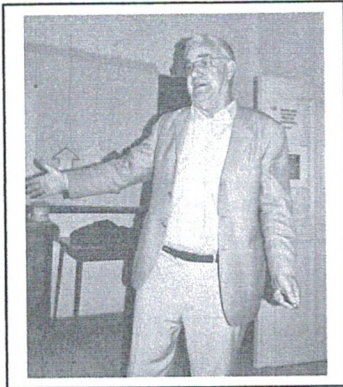

Werk van de
gemeentelijke basisschool
"de Waterleest"
uit Eppegem

Werkjes van de School "de Zonnewijzer" uit Weerde

4 mei 2009
Lezing en praatcafé
350 jaar Heerlijkheid Perck en Elewijt
door Paul De Graeve.

Driehondervijftig jaar geleden, meer bepaald op 5 mei 1659 werd de heerlijkheid Perck-Elewyt door de Spaanse koning Philips IV tot baronie verheven.

Het gedeelte Perck speelde een duidelijk dominante rol in deze "Dubbelmonarchie". Dit was ooit wel anders geweest. Elewijt vond zijn origine in een welvaende Romeinse nederzetting aan een zijarm van de heirbaan Bavai-Keulen.

Elewijt had een oppervlakte van 501 bunders waarvan 88 bunders weiden, 71 bunders heide en 66 bunders bos. Er waren 68 woningen (lemen huisjes met een rieten dakbedekking), twee kastelen, een brouwerij, zeven herbergen, een handelszaak en één smidse. Waarschijnlijk waren er 500/600 inwoners.

PARCK, voortyds eene Heerlykheid uit de Familie van *Wesemael*, tegenwoordig eene Baronnie van het Huis van *Beronaige*, is geleegeen in de Meijery van *Campenhout*, op twee en een halve myl van *Brusfel*. *Jean*, Zoon van den Ridder van *Beronaige* en van *Claudine van der Meeren*, had van *Catherine*, Vrouw van *Loxem*, twee Kinderen; een Zoon en eene Dogter; *Guillaume* stierf ongetrouwt in 't Jaar 1626; Maar *Marguerite*, dewelke haar Broeder overleefde, begaf zich ten Huwelyk met *Frederik de Marselaar*, Ridder, Burgermeester van *Brustel*, Heer van vertcheide Landen, en tot welkers voordeel *Philippus de IV*, Koning van Spanje, deze heeft verheeven tot een Baronnie op den 5. May 1659.

350 Jaar Baronie
Perck-Elewyt
1659 - 2009

Frederik de Marselaar werd geboren te Antwerpen op 12/7/1586 (+7/11/1670) als zoon van Adriaan en van Josine Roussel, hij huwde met Margareta de Baronaige geboren in 1584 (+20/7/1646) als dochter van Jean en van Claudine van der Meeren.

Frederick de Maerselaer
1586/1670

Margareta de Baronaige
1584/1646

Hun kinderen:

1. Margareta Frederik Hieronymus de Marselaer °1620 x Engelbert della Faille
2. Catherina de Marselaer °1622 zuster Benetictine in de abdij van Korteberg
3. Johanna Angelina de Marselaer °1623 x Jan d'Arrazola d'Onate
4. Karel Philips de Marselaer °1625
5. Maria de Marselaer °1626 kloosterzuster abdij van Serskamp
6. Anna Margareta de Marselaer °1627
7. Egidius Frederik Rutger de Marselaer °1629 x Petronella Van Caldenborgh

Bibliografie: Frederik de Marselaer eerste baron van Perck-Elewynt door Paul De Graeve.

12 mei 2009. Sportimonium.

**In alle kleuren en maten,
Op weg naar meer
diversiteit in je organisatie.**

Interculturaliteit integreren in de werking van jouw erfgoedvereniging kan een heel verrijkend proces zijn. Je begint er

echter niet onvoorbereid of ondoordacht aan, maar waar moet je opletten, wat zijn do's en don'ts?

Heemkring "de Semse" en Sportimonium gingen alvast de uitdaging aan om samen een project rond interculturaliteit op te starten en besloten de diversiteit op het Bloso-domein in Zemst-Hofstade in beeld te brengen.

Hierbij koos men er bewust voor niet enkel terug te kijken naar het verleden, maar ook de hedendaagse bezoeker (vaak met een diverse achtergrond) actief te betrekken. Een film toont stap voor stap het afgelegde traject en doet hun leerproces uit de doeken.

Frank Herman bespreekt hoe je kan inspelen op de diversiteit in jouw regio en nieuwe groepen kan betrekken binnen jouw organisatie.

Zaterdag 16 mei 2009 – Kasteel van Roeulx. Historische Woonsteden & Tuinen.

Le Roeulx ligt in het centrum van de provincie Henegouwen op 15km van Bergen. Met de gemeentefusie van 1977 werd Le Roeulx samengevoegd met Mignault, Thieu en Ville-sur-Haine.

Het kasteel van Le Roeulx behoort tot de belangrijkste van België en de illustere bewoners ervan speelden een grote rol in het Henegouwse, maar ook op Nationaal en zelfs Europees vlak.

Antoine de Croÿ liet de oude burcht, een zware versterking van de graven van Henegouwen die nog uit de Romeanse tijd dateerde, in 1452 afbreken en vervangen door een belangrijk slot.

Dit kasteel werd in 1559 grotendeels door de Fransen, onder Hendrik II, koning van Frankrijk, vernield maar later weer heropgebouwd.

Het nieuwgebouwde kasteel werd nadien, in de loop der eeuwen, nog vier keer belegerd, ingenomen en in brand gestoken, maar telkens weer heropgebouwd.

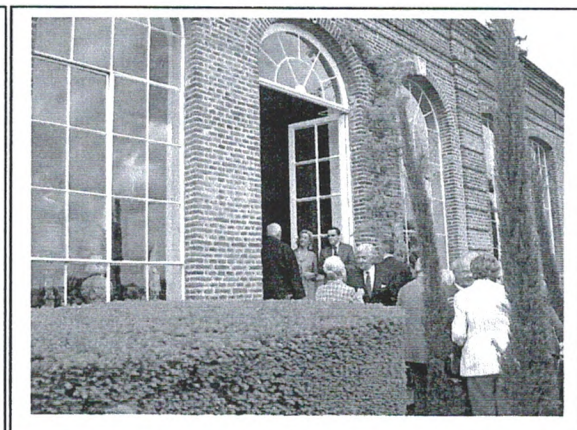
Het huidige kasteel uit ca. 1740 dankt zijn uitzicht aan Ferdinand Gaston Joseph de Croÿ, maar er bleven nog heel wat oudere delen van de vroegere burcht bewaard, o.a. de imposante vestibule (1554).

Het kasteel herbergt een unieke verzameling portretten die de 32 ridders van de Orde van het Gulden Vlies voorstellen, allen telgen van het illustere geslacht de Croÿ.

Het kasteel wordt omgeven door een 45 ha groot domein.

De voorzitter aan het woord.

De vereniging van de Historische Woonsteden, die 75 jaar geleden werd opgericht door enkele enthousiaste mensen begeesterd door de heer Pelgrims de Bigard, was vooral bedoeld om de historische woonsteden van ons land, die toen onder meer bedreigd waren door de nasleep van de wereldwijde crisis van 1929, van de ondergang te redden.

Vandaag, tegen de achtergrond van een nieuwe, diepgaande financiële en economische crisis, is de rol van onze vereniging actueler dan ooit.

Tijdens de afgelopen 78 jaar hebben de bewoners van de Historische Woonsteden het hoofd moeten bieden aan de door de overheid en het Napoleontisch Wetboek opgelegde successierechten en verdelingen.

Bovendien zijn de financiële opbrengsten van de landbouweigendommen lang niet meer wat ze ooit waren. En bovendien spelen vele bewoners van Historische Woonsteden geen politieke rol meer in hun streek, onder meer door de hergroepering van de gemeenten.

Wat de vereniging nu vooral ambieert, is een nieuwe dynamiek voor de privé-eigenaars creëren. Wij willen dat de houders van vastgoedrechten zich profileren als culturele initiatiefnemers.

Onze elitaire maatschappij heeft een grote behoefte aan populaire –geen populistische- voortrekkers.

Respect voor de natuur, dat noodzakelijkerwijze gepaard gaat met een constante zorg en een onvermoeibare dynamische inzet, vergt moedige mannen en vooral vrouwen. Deze heren en dames des huizes kunnen hun streek een nieuw leven geven.

Deze vergaderingen zijn publieke gespreksplatformen geworden over:

- de overdracht van goederen in een vroegere fase van het leven;
- de financiering van het onderhoud door een betere bestemming van de gebouwen;
- de strijd voor de afschaffing van de successierechten;
- de uitbreiding van de vereniging naar historische tuinen; enthousiaste tuinvrienden worden ook nieuwe leden.

Tenslotte fungeren wij een beetje als een “*mini National Trust*” voor enkele huizen die op zoek zijn naar bescherming op lange termijn.

Kortom, we kunnen stellen dat onze vereniging, ondanks deze moeilijke tijden, een tweede jeugd heeft gevonden. Ik meen dat wij ons daar gelukkig mogen om prijzen.

Baron Daniel Cardon de Lichtbuer, voorzitter.

.....

44ste Nationaal VVF-Congres 23 mei te Sint-Niklaas.

Verwelkoming door Luc De Backer, congresvoorzitter en Luc Gregoire, algemeen voorzitter VVF.

Referaten:

- ✚ DNA-onderzoek te dienste van de genealoog - Marc Vande Clout.
- ✚ Staten van Goed – Carine Goossens.
- ✚ Toelichting projecten Land van Waas: Huwelijken-Hoofdcijnsboeken-Saten van goed – Jean Pierre Vaneygen.
- ✚ Archief van Sint-Baafs en bisdom Gent tot 1801 – Marc Carnier.
- ✚ Erfenisregeling in de moderne tijd – Piet De Reu.
- ✚ Slottoespraak door Luc Gregoire, overhandiging van kwartierstaten aan burgemeester Freddy Willockx en schepen van cultuur Lieve Van Daele.
- ✚ Groeten van zusterverenigingen en huldinging van VVF-leden.

